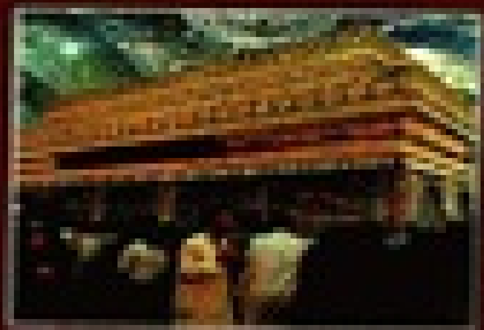
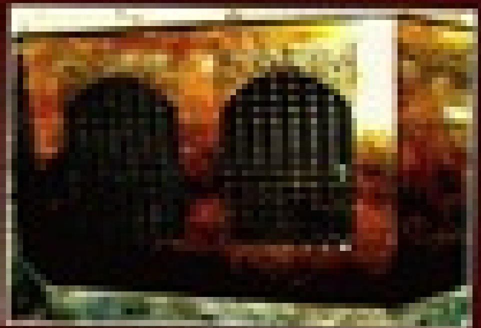
اماکن زیارتی وسیاحتی عراق

بسم الله الرحمن الرحیم

اماکن زیارتی و سیاحتی عراق

نویسنده:

محمدرضا قمی

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

اماکن زیارتی و سیاحتی عراق

مشخصات کتاب

سرشناسه : قمی، محمدرضا

عنوان و نام پدیدآور : اماکن زیارتی و سیاحتی عراق/ نویسنده محمدرضا قمی؛ ویراستار علی ورسه‌ای

مشخصات نشر : [تهران]: نشر مشعر، ۱۳۷۹.

مشخصات ظاهری : ۹۶ ص.مصور

شابک : ۹۶۴-۶۲۹۳-۴۲-۰۵۳۵۰۰ریال ؛ ۹۶۴-۶۲۹۳-۴۲-۰۵۳۵۰۰ریال

وضعیت فهرست نویسی : فهرستنویسی قبلی

یادداشت : چاپ دوم: تابستان ۱۳۸۰: ۴۰۰۰ ریال

موضوع : زیارتگاههای اسلامی -- عراق -- راهنماها

موضوع : عراق -- راهنماها

رده بندی کنگره : BP۲۶۳/ق۸الف۸

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۷۶۴

شماره کتابشناسی ملی : م۷۹-۸۸۰۱

ص:۱

اشاره

ص:۲

ص:۳

ص:۴۰

ص:۵

مقدمه:

«زیـارت، یکی از سازنـده‌ترین برنامه‌های تربیتی مکتبِ ماست که هم تقـدیر و احترام به پاکیها و فضـیلتها ومجاهـدتهاست. هم الهام گرفتن از اولیای دین و پاک ساختن روح و جان در حرم مطهّر معصومین علیهم السلام.

سرزمین عراق، قبور مطهّر و نورانی تعدادی از امامان ما و شخصیّتهای برجسته شیعه را در بردارد.

«کربلا»، کعبه دل و جـان مـاست. «نجف»، کوی ولا‌یت است و «کـاظمین» و «سـامرّا»، کهربای جانهای شـیفته دوسـتداران اهل‌بیت علیهم السلام.

زیـارت عتبـات عالیـات و چهره نهـادن بر تربت مقـدّس امامـان، بوسه زدن بر ضـریح منوّر آن پاکان، همواره مورد اشتیاق و آرزوی دیرین دلدادگان عترتِ مصطفیصلی الله علیه و آله و مورد تأکید فراوان اهبیت علیهم السلام بوده است.

امروز، این شوق، در دلهـای مـا افروخته‌تر است و زیـارت قبور امامان در این سـرزمین و دیـدار از اماکن مقـدس و جاهای دیـدنی و خاطره‌انگیز در این دیار فراهم

ص:۶

شده است.

آنچه در این مجموعه تقدیم شما زائران محترم عتبات عالیات می‌شود، اطلاعاتی‌است در باره اماکن دیدنی و آثار مقدّس این سرزمین. بدیهی است هر چه شما عزیزان با تاریخ گذشته اسلام و شخصیتهای بزرگوار آیین‌مان، آشناتر شوید، این زیارت برایتان شیرین‌تر و خاطره‌انگیزتر خواهد بود.

خرسندیم که این مجموعه را به عنوان راهنمای شما زائران عزیز که عازم کوی عشق و ایثارید، تقدیم کنیم.

باشدکه زیارتی باشناخت و معرفت بیشترداشته باشید و ازاین سفر، بیشترین توشه معنوی رابرگیرید. ان شاءاللّه.

معاونت آموزش و تحقیقات

بعثه مقام معظّم رهبری

ص:۷

عراق

سرزمین «عراق» یا «بین النهرین»، بنابر کاوشهای باستان شناسان، یکی از کهنترین جایگاههای سکونت انسان و تمدن بشری است و پیشینه تاریخی آن به هزاران سال پیش از میلاد مسیح علیه السلام باز می گردد. نام «عراق»، بنا به گفته مورّخان برگرفته از موقعیت جغرافیایی آن؛ یعنی نزدیکی و مجاورتش با آب است؛ زیرا عرب هر سرزمینی را که دارایصحرا و درخت باشد و در مجاورت دریا یا رودخانه قرار گیرد عراق گوید، و یا آنکه برگرفته از نام فارسی «ایران شهر» یا «ایراک» به معنای سرزمینهای پست است که پس از تعریب، عراق گردیده است. برخی از مستشرقان، نام این سرزمین را برگرفته از کلمه آرامیِ «آراکا» می‌دانند که به معنای سرزمین مقدس می‌باشد.

همسایگان عراق عبارتند از: ترکیه در شمال، ایران در شرق، اردن و سوریه در غرب و عربستان و کویت در جنوب.

مساحت عراق ۷۱۳/ ۴۴۶ کیلومتر مربع و معادل یک

ص:۸

سوّم (۱۳) ایران است. این کشور از دو بخش «کوهستانی» «(۱)» و «دشت وصحرا» تشکیل شده و (بجز شمال آن) دارای آب و هوای سرد و خشک و گزنده در زمستان و گرم و سوزان در تابستان است. ملّت عراق از همزیستی چندین قوم تشکیل یافته که عبارتند از:

عرب؛ که اکثریت ساکنان این سرزمین را تشکیل داده است.

کُرد؛ که در بخش شمالی این کشور سکونت دارند و طبق برخی آمار، ۱۷٪ جمعیت عراق را تشکیل می‌دهند.

ایرانی؛ که در شهرهای مذهبی عراق و مناطق مرزی میان ایران و عراق سکونت دارند.

ترک؛ که در برخی استانهای شمالی هم مرز با ترکیه زندگی می کنند.

همچنین ارامنه و آشوریان، اقلیتهای بسیار کوچکی را در این کشور تشکیل می‌دهند.

دین مردم عراق عبارت است از اسلام (سنّی حنفی- شیعه)، مسیحی، یهودی،صابئه، و ... لیکن اکثریت مردم عراق را مسلمانان شیعه تشکیل می‌دهند و بر اساس برخی آمار غیر رسمی، شیعیان متجاوز از ۶۰٪ مردم عراق‌اند.

در عراق دو رودخانه مهم؛ یعنی دِجْله و فُرات و

۱- - مناطق کوهستانی حدود یک هشتم ۱۸ سرزمین عراق را در بر گرفته است

ص:۹

چندین رود کوچک؛ مانند غرّاف، دیالی، خابور، زاب کبیر و زابصغیر جریان دارد، از این رو سرزمینی حاصلخیز و دارای کشاورزی گسترده است. عراق دشتها وصحراهای بزرگ دیگری نیز دارد که بخش عمده غرب و جنوب غربی این کشور را در بر گرفته و این سرزمینها قسمتی ازصحرای بزرگ «بادیهٔ الشام» را تشکیل می‌دهد.

گفتنی است که اروندرود نیز مرز مشترک ایران و عراق در منطقه جنوب ایران است.

پیشینه تاریخی عراق

اشاره

عراق دارای پیشینه تاریخی بسیار کهن بوده و یکی از قدیمی‌ترین تمدنهای بشری را در خود پرورانده و جای داده است؛ از این رو، در جای جای عراق آثار تارخی و باستانی متعلّق به دوره‌های گوناگون؛ از هزاران سال پیش از تولد حضرت مسیح علیه السلام تا پس از ظهور اسلام را می‌توان دید، سیر تاریخیِ حکومتها و خاندانهای حاکم بر عراق بدین شرح است:

۱- سومریان (۴۵۰۰ ق. م- ۲۳۰۰ ق. م)

در این دوره، ملّت سومر در بخش جنوبی عراق و در دو سمت رودخانه‌های دجله و فرات سکونت داشته‌اند و بنا بر کاوشهای باستانشناسان، این قوم که نژاد آنها

ص:۱۰

همچنـان مورد تردیـد است، دارای تمـدن کشـاورزی قابـل توجهی بوده و چنـدین شـهر را به نامهـای: «ارک»، «اریـدو»، «لاجش» و جزاینها پایه‌ریزی کرده بودند. پایتخت این سلسله حاکم، شهر باستانیِ «اور» بوده‌است.

سومریان بر اثر حملات جنگجویان اکدی از میان رفتند.

۲- اکدیان (۴۵۰۰ ق. م- ۲۳۰۰ ق. م)

همزمـان بـا حکـومت سومریـان در جنـوب عراق، در میـانه عراق سلسـله دیگری از مردمـان سـامی نژاد زنـدگی می‌کردنـد و دارای شهرهـای آبادی همچون: «بورسـیبا»، «کیش»، «نفَّر»، «اجاده» و جز اینها بودنـد و همواره بر سـر تصاحب زمینهای کشاورزی با دولت جنوبی خود به نزاع بر می‌خاسـتند تا آنکه در سال ۲۷۵۰ ق. م مردی به نام «سـرجون اکدی» در میان آنان به قدرت رسید و توانست با جنگها و حملات خود سومریان را نابود و سـرزمینهای آنان‌را تصاحب کند، لیکن ملّت شـکست خورده سومری بار دیگر توانست اکدیان را در حملات خود شکست دهد.

پس از آن حاکمان سومری و اکدی به توافق رسیدند و در سال ۲۵۰۰ ق. م، کشور یکپارچه‌ای به نام «اکد و سومر»، که تمامیِ میانه و جنوب عراق را در بر می‌گرفت، به پا داشتند.

۳- ایلامیان (عیلامیان)

اینان مردمانی بودند که در منطقه کوهستانی

ص:۱۱

شمال خوزستان زندگی می‌کردند و پایتختشان شهر شوش بود. دارای دولتی مقتدر و جنگجویانی دلیر بودند.

سربازان ایلامی در سال ۲۳۲۰ ق. م به سرزمین اکدیان حمله‌ور شدند و پس از اشغال پایتخت آنان، پادشاه اکدی را به اسارت خود در آوردند و بتدریج نفوذ و سیطره خود را بر سر تا سر میانه و جنوب عراق گسترش دادند.

۴- بابلیان (۲۲۰۰ ق. م)

یکی از قبایل سامی به نام «عموریان» که همواره در کناره‌های دریای مدیترانه سکونت داشتند، به منظور دست یابی به منابع آب و کشاورزی، به سمت شرق حرکت کرده و سرزمینهای میانی عراق را به اشغال خود در آوردند و پایتخت خود را شهر بابل (در نزدیکی حلّه کنونی) قرار دادند. دهها سال میان عموریان و ایلامیان جنگها در گرفت و همچنان ادامه داشت تا آنکه ششمین پادشاه عموری با قدرت تمام به جنگ ایلامیان رفت و پس از شکست‌دادن ارتش آنان، شهر شوش پایتخت ایلامیان را به اشغال خود درآورد و بدین ترتیب امپراتوری عظیم خود را پایه‌ریزی کرد که از آن پس به نام «امپراتوری بابلیان» شهرت یافت. او شهر بابل را به اوج عظمت و شکوه و جلال رسانید که امروزه آثار آن زینت‌بخش موزه‌های جهان است.

ص:۱۲

۵- آشوریها (۱۳۰۰ ق. م- ۶۰۶ ق. م)

یکی از قبایل سامی آشوریان هستند که در سال ۳۰۰۰ ق. م به شمال عراق هجرت کردند. آنان نخست جزو قلمرو سومریان و سپس بابلیها قرار گرفتند. مردمان این قوم به شجاعت و جنگجویی شهرت داشتند؛ و به همین جهت نیروی نظامی دو حکومت پیشین را تشکیل می‌دادند. آنها پس از ضعف دولت بابلیها، نخست ایالات اطراف خود و سپس بابل را اشغال کردند و همچنان به توسعه امپراتوری خویش مشغول بودند تا آنکه در سال ۸۰۰ ق. م سرتاسر عراق و سرزمینهای شرق دریای مدیترانه و شمال آن را تا حدود ارمنستان در سیطره خود داشتند. پادشاه «سرجون دوم» و فرزندش «سنحاریب» یکی از مشهورترین پادشاهان این امپراتوری بودند.

۶- کلدانیها (۶۰۶ ق. م- ۵۳۹ ق. م)

پس از ضعف امپراتوری آشور، در نتیجه شورش مردمان تحت فرمان آنها در ایالات دوردست و اختلافات داخلی، یکی از قبایل سامی به نام «کلدو» که در جنوب عراق به دامداری مشغول بودد، سر به شورش برداشته و با سربازان آشوری به نبرد بر خاست. وسرتاسر جنوب عراق را اشغال نمود و سپس شهر بابل را به تصرف درآورد و آنگاه به همراه پادشاه ماد، پایتخت آشوریان را مورد حمله قرار داد و پس ازاشغال آن، سرزمینهایشان رامیان قوم خود تقسیم کرد. کلدانیها در سال ۶۰۶ ق. م

ص:۱۳

آشوریها را نابود ساختند و دولت بابلیان جدید را در شهر بابل پایه‌ریزی کردند.

یکی از مشهورترین پادشاهان آنان به نام «نَبوکَدنَصِّر» یا «بُخت نصر» بود که ۴۰ سال پادشاهی نمود و مصریان را شکست داد و پایتخت یهودیان (اورشلیم) را تسخیر و ویران کرد و هزاران یهودی را به اسارت گرفت و به بابل آورد. در دوران این پادشاه علم ریاضیات و نجوم پیشرفت فراوانی کرد و تقسیم شبانه‌روز به ۲۴ ساعت و هر ساعت به ۶۰ دقیقه و هر دقیقه به ۶۰ ثانیه، و تعیین ماههای خورشیدی و قمری و پیش‌بینی خسوف و کسوف و جز اینها، از اکتشافات این دوره است.

۷- مادها و پارسها (۵۳۹- ۳۳۱ ق. م)

دو قوم ماد و پارس همراه قوم پارت از نژاد آریایی بوده و جمعاً اقوام ایرانی را تشکیل می‌دادند. مادها در غرب و پارسها در جنوب ایران سکونت داشتند. ابتدا مادها دولتی تشکیل دادند و سپس به رهبری کورش دولت هخامنشی را بنیادگذاری کردند. این دولت با غلبه بر عراق، آسیایصغیر و مصر توانست دولتی مقتدر و ثروتمند را در مناطق مذکور تأسیس کند.

داریوش هخامنشی نیز پس از کورش یکی از مقتدرترین شاهان هخامنشی است. پایتخت این دولت تخت‌جمشید بوده است. دولت مزبور با حمله اسکندر مقدونی از بین رفت.

ص:۱۴

۸- یونانیها (۳۳۱- ۲۴۷ ق. م)

اسکندر کبیر پس از به قدرت رسیدن در یونان، به جنگ با ایرانیها شتافت و نخست آسیایصغیر را اشغال کرد و سپس در سال ۳۳۱ ق. م موفق شد و سرتاسر عراق را تحت سیطره خود در آورد. پس از مرگ اسکندر «سلوکی» به حکمرانی عراق رسید و دولت سلوکیان را در عراق ایجاد کرد که تا سال ۲۴۷ ق. م دوام یافت.

۹- پارتیان (۲۴۷ ق. م- ۲۲۶ م)

اینان یکی از اقوام آریایی ساکن در خراسان کنونی بودند که بتدریج متصرفات خود را توسعه دادند و عاقبت سلوکیان را از ایران و عراق راندند و خود جایگزین آنان شدند و شهر تیسفون را پایتخت خویش قرار دادند.

پارتیان ۴۷۳ سال حکومت راندند و عاقبت «آردوان» آخرین پادشاه آنان در سال ۲۲۶ م. توسط سلسله ساسانیان از میان رفت.

۱۰- ساسانیان (۲۲۶ م- ۶۵۲ م)

این امپراتوری چهار قرن عراق را در تصرف خود داشت و پایتخت آن شهر تیسفون بود، تا این که عاقبت در سال ۱۶ هجری ارتش اسلام لشکریان ایرانی را شکست داد و دین مُبین اسلام وارد عراق و ایران گردید. در دوره حکمرانی ساسانیان، عراق پیشرفتهای فراوانی در زمینه‌های کشاورزی و شهرسازی کرد که بسیاری از آثار آن تاصدها سال بعد باقی بود.

ص:۱۵

دوره اسلامی

ارتش اسلام در سال ۱۴ یا ۱۵ ه. به فرماندهی سعد بن ابی‌وقّاص به عراق حمله کرد و عاقبت طی چند سال جنگ، در سال ۱۶ هجری، ارتش ساسانی را شکست داد و عراق را به تصرف درآورد. از این تاریخ، عراق جزئی از متصرّفات اسلامی گردید که خلیفه از مدینه بر آن حکم می‌راند. امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام برای نخستین بار در سال ۳۶ ه. شهر نوبنیاد کوفه را پایتخت خود قرار داد و از آنجا بر سرتاسر جهان اسلام حکم می‌راند.

امویان (۴۱ ه.- ۱۳۲ ه.)

پس از شهادت امیرمؤمنان علیه السلام در سال ۴۰ ه. ق. و انتقال خلافت به امویان، عراق که مرکز آن دمشق بود، بخشی از امپراتوری امویان گردید و سیطره آنان بر عراق تا سال ۱۳۲ ه. ادامه یافت.

عباسیان (۱۳۲- ۶۵۶ ه.)

پس از سقوط امویان، ابوالعباس سَفّاح نخستین خلیفه عباسی در سال ۱۳۲ ه. ق. در شهر هاشمیه (نزدیک کوفه) اعلان خلافت عباسی نمود. ۳۷ خلیفه عباسی، ۵۲۴

ص:۱۶

سال از عراق بر جهان اسلام حکومت راندند، و سرانجام آخرین خلیفه عباسی، مستعصم باللّه در سال ۶۵۶ ه. ق. هلاکوخان مغول شکست خورد و از بین رفت.

ایلخانیان (۶۵۶- ۷۳۸ ه.)

پس از مرگ هلاکوخان، عراق از سوی جانشینان او که «ایلخانیان» نامیده می‌شدند، به مدت ۸۰ سال اداره شد. برخی از ایلخانان مسلمان بودند و عاقبت، سلسله آنان توسط شیخ حسن جلائری منقرض گردید.

جلائریان (۷۳۸- ۸۱۳ ه.)

این خاندان مدت ۷۵ سال بر عراق حکومت راندند.

آق قویونلو و قراقویونلو (۸۱۳- ۹۱۴ ه.)

این دو ایل ترک تبار، مدت یک قرن در عراق حکومت کردند.

صفویان (۹۱۴- ۹۴۱ ه.)

شاه اسماعیلصفوی درسال ۹۱۴ ه. ق. بغداد را فتح کرد. و پس از او فرزندش شاه تهماسب تا سال ۹۴۱ ه. ق. عراق را جزو متصرّفات خود داشت. در این سال عراق از سوی سلطان سلیمان قانونی، پادشاه عثمانی، مسخّر گردید. البته در دوران سلطنت شاه‌عباسصفوی (در سال ۱۰۳۳) عراق بار دیگر به تصرفصفویان درآمد و تا

ص:۱۷

سال ۱۰۴۹ ادامه یافت. در این سال سلطان مراد چهارم، خلیفه عثمانی، بغداد را فتح کرد و عراق را به تصرف خود درآورد.

عثمانیان (۱۰۴۹- ۱۳۳۵ ه. ق.)

عراق عملًا از سال ۹۴۱ ه. بجز در سالهای ۱۰۳۲ تا ۱۰۴۹ ه. ق. و در دوره سلطنت نادرشاه افشار در سال ۱۱۴۶ ه. ق. که مدت کوتاهی عراق را تسخیر نمود، همواره جزئی از ولایات حکومت عثمانی بود و توسط والیان منصوب از سوی دربار عثمانی اداره می‌شد. سیطره آنان بر عراق تا جنگ جهانی اوّل ادامه یافت.

انگلیسیها (۱۹۱۷ م- ۱۹۲۴ م)

ارتش عثمانی پس از شکست سخت خود از ارتش انگلستان، به سوی ترکیه عقب‌نشینی کرد و در روز ۱۱ آوریل ۱۹۱۷ میلادی لشکریان فاتح به سرکردگی «ژنرال مود» وارد بغداد شدند و بدینگونه عراق جزو متصرفات بریتانیا قرار گرفت.

دولت ملی عراق

در سال ۱۹۲۰ میلادی ملّت عراق به رهبری عالمان و مراجع دینی در عتبات، قیام و انقلاب گسترده‌ای را بر علیه ارتش اشغالگر انگلستان آغاز کرد که ۶ ماه ادامه داشت و به تضعیف نفوذ انگلیسی‌ها در عراق انجامید و آنان را

ص:۱۸

وادار به قبول خواست مردم در تشکیل دولت ملی عراق کرد. این جنبش در تاریخ عراق به نام «ثورهٔ العشرین» شهرت دارد.

در پی این قیام، دولت انگلستان فیصل سومین فرزند شریف حسین امیر مکه را به عنوان پادشاه عراق برگزید و مراسم تاجگذاری او در روز عید غدیر سال ۱۹۲۱ م. در بغداد انجام پذیرفت. رژیم سلطنتی عراق تا سال ۱۹۵۸ م.

بر عراق حکومت راند.

دولت جمهوری عراق

در سال ۱۹۵۸ م. سرهنگ عبدالکریم قاسم اقدام به کودتای نظامی کرد و رژیم سلطنتی را سرنگون نمود و آنگاه رژیم جمهوری را در عراق برقرار ساخت که تا به امروز ادامه دارد. «(۱)»***

عکس جغرافیای عراق

۱- - اطلاعات تاریخی این بخش برگرفته از کتاب:« العراق قدیماً و حدیثاً، عبدالرزاق الحسینی، چاپ ششم، بغداد، مطبعهٔ المثنی» می‌باشد

ص:۱۹

اماکن زیارتی و سیاحتی عراق

سرزمین عراق یکی از کهن‌ترین تمدنهای بشری از آغاز تاریخ تا دوران اسلامی را در خود جای داده است، از این رو در جای‌جای عراق می‌توان مراکز دینی و مـذهبی و باسـتانی فراوانی را یـافت که مـا در دو بخش: «مراکز دینی و زیارتگاههـای مـذهبی» و «آثـار تاریخی و باستانی» به معرفی آن می‌پردازیم:

بخش اوّل مراکز دینی و زیارتگاههای مذهبی

اشاره

عراق نخستین کشوری بود که از سوی لشکریان مسلمان در سال ۱۶ ه. ق. فتح گردید و به دستور خلیفه دوم، دو شهر بصره و کوفه پایه‌ریزی و بنیاد نهاده شد. امیر مؤمنان علیه السـلام نیز که برای سرکوب نمودن غائله جمل از مدینه به عراق آمده بود، شهر کوفه را تا پایان عمر مرکز حکومت قرار داد. بعـد از آن نیز عباسـیان پس از دستیابی به خلافت اسـلامی، نخست شـهر هاشـمیه (در نزدیکی کوفه)

ص:۲۰

و بعد شهر بغداد و سپس شهر سامرّا و مجدداً بغداد را پایتخت خود برگزیدند. از این روست که در جای‌جای این سرزمین، مدفن و آرامگاه امامان بزرگوار شیعه،صحابه پیامبرصلی الله علیه و آله، تابعین، امامان مذاهب سنی، رؤسای فرقه‌ها و گروهها و طوایف دیده می‌شود.

در این نوشته با توجه به اهمیت جایگاههای زیارتی، نخست به حرمهای مطهر امامان معصوم علیهم السلام پرداخته، آنگاه مزارهای دیگر شهرها را معرفی خواهیم کرد.

ص:۲۱

نجف اشرف

اشاره

این شهر که در ۱۶۰ کیلومتری جنوب غربی بغداد و در کناره دشت بی‌آب و علفصحرای شام (بادیهٔ الشام) واقع است؛ دارای آب و هوای بسیار گرم و زمینی خشک و کم آب می‌باشد. در منابع شیعه، روایات فراوانی درباره فضیلت و قداست سرزمین نجف آمده است، به همین جهت هر مؤمنی آرزوی زیارت این سرزمین و زندگی و دفن شدن در آن را دارد؛ زیرا بنا به گفته روایات، هر کس در این سرزمین مدفون شود، از عذاب قبر در امان است.

امروزه این شهر مرکز یکی از استانهای عراق و از شهرهای مهم این کشور بشمار می‌رود.

جایگاههای زیارتی این شهر عبارتند از:

۱- حرم مطهر امیرالمؤمنین علی علیه السلام

آستان مقدّس حضرت علی علیه السلام در مرکز شهر قرار دارد که از یک گنبد طلایی عظیم و یک گنبد خانه و رواقهای متعدد و یکصحن، با برخی ضمائم تشکیل شده است. نخستین ساختمان حرم مطهر در دوران هارون‌الرشید عباسی بنا گردید و پس از آن همواره در حال تجدید و عمران و توسعه بوده است. ساختمان امروزی از آثارصفویه است. گنبد عظیم و ایوان

ص:۲۲

روحبخش آن، به دستور نادرشاه افشار با خشتهای طلایی

عکس شماره ۱ مرقد امیر مؤمنان علیه السلام

نمای بیرونی آستان مقدّس مولای متّقیان علیه السلام

تزیین شده. آیینه کاری حرم به وسیله هنرمندانی از اصفهان در سالهای دهه چهل شمسی انجام گرفت. قبر مطهر حضرت، درونصندوقی از خاتم و ضریحی نقره‌ای قرار دارد؛صندوق خاتم از ساخته‌های دوران شاه اسماعیلصفوی است و از نفایس روزگار بشمار می‌رود.

ضریح مطهر توسط هنرمندان هندی و چینی در

ص:۲۳

سال ۱۳۴۵ ه. ق. در هند به همت رهبر شیعیان اسماعیلی

عکس شماره ۲ مرقد امیر مؤمنان علیه السلام

ضریح مطهّر امام علی علیه السلام

ساخته و تقـدیم حرم مطهر گردیـده است. گرداگرد مرقـد منور را از چهار سو رواق در بر گرفته است که همگی به زیباترین شـکل توسط هنرمندان ایران تزیین یافته است.

حرم مطهر دارایصـحن بسیار بزرگ و دلگشایی است که اطراف مرقد مطهر را در برگرفته است. اینصحن از ساخته‌های دورانصفوی است که نمای آن با کاشیهای

ص:۲۴

خشتی زیبایی تزیین یافته و دارای دو ویژگی منحصر بفرد است:

نخست آن که: در تمام فصول سال، هنگام ظهر شرعی، سایه از سمت شرق از میان می‌رود.

دوّم آن که: همواره نخستین اشعه آفتاب هنگام بامداد از میان بازار بزرگ شهر گذشته و پس از عبور از دروازهصحن به ضریح مقدّس می تابد.

در گرداگردصحن مطهر اتاقهایی قرار دارد که همگی آرامگاه بزرگان است.صحن دارای چهار دروازه اصلی است که بزرگترین آنها در سمت شرق واقع شده و به «باب الذَّهب» شهرت دارد. دومین دروازه در سمت شمال قرار گرفته و به «باب الطوسی» معروف است.

تصویرص ۶۲ کتاب «دلیل السیاحة ...»

درِ ضریح مطهّر امام علی علیه السلام

سومین دروازه در جنوب است به نام «باب قبله» و چهارمین آن در سمت غرب واقع شده و به «باب سلطانی»

ص:۲۵

مشهور است.

حرم مطهر، دارای برخی بیوتات ضمیمه است که عبارتند از:

الف- مسجد عمران بن شاهین، که در دالان منتهی به باب الطوسی قرار گرفته است. این مسجد کهن، از بناهای عمران بن شاهین، حاکم جنوب عراق در نیمه قرن چهارم هجری است.

ب- مسجد خضراء، در زاویه شمال شرقیصحن است که دارای تاریخ کهن می‌باشد. این مسجد در سال ۱۳۸۵ ه. به طرز زیبایی بازسازی گردید و دهها سال یکی از مراکز اصلی تدریس در حوزه علمیه نجف بشمار می‌رفت.

ج- تکیه بَکتاشیها، این تکیه در دوره حاکمیت عثمانیان بر عراق ساخته شده و محل تجمع و برگزاری مراسمصوفیان بکتاشی تُرک بوده است. ساختمان این تکیه که امروزه به انبار آستانه تبدیل شده در شمال غرب صحن واقع است.

د- مسجد بالاسر، در دالان سمت غربیصحن قرار گرفته و در محراب آن قطعاتی از کاشیهای خشتی متعلق به قرن ششم هجری به چشم می‌خورد.

۲- قبرستان وادی السّلام

این قبرستان یکی از مقدسترین گورستانهای مسلمانان و شیعیان‌است و در روایات آمده:

ص:۲۶

«هر مؤمنی در شرق یا غرب جهان دیده از جهان بر گیرد به روح او ندا می‌رسد که به وادی السلام ملحق شو» و بدین منظور فرشته‌ای است به نام «مَلَک نقّاله» که ارواح مؤمنان را از سرتاسر جهان به این گورستان می‌آورد.

۳- مقام حضرت حجّت (عجّ)

این مقام گورستان وادی السّلام قرار دارد و

عکس شماره ۲/ ۳ مقام حضرت حجّت

مقام امام زمان (عجّ)

جایگاه مقدسی است که به آن حضرت نسبت داده می‌شود. از این رو مردم به زیارت و نمازگزاردن در آن می‌پردازند.

۴- آرامگاه حضرت هود و حضرتصالح علیهما السلام

این آرامگاه در بخش آغازین گورستان وادی السلام واقع شده است. بنابر روایات این دو پیامبر در این

ص:۲۷

سرزمین مدفون‌اند.

عکس شماره ۱۴

آرامگاه حضرت هود وصالح علیهما السلام

۵- مقام حضرت زین‌العابدین علیه السلام

بنا به گفته روایات، جایگاهی است که‌امام سجّاد علیه السلام هنگام زیارت قبر جدّ خود، در آنجا به نماز ایستاده است، و این مقام در مغرب شهر نجف واقع است.

۶-صافی صفا

مسجدی است که گفته می‌شود امیر مؤمنان علیه السلام در آنجا نمازگزارده و در گوشه‌ای از آن مدفن یکی از یاران حضرت قرار دارد.

۷- مسجد حنّانه

این مسجد در محله‌ای بدین نام، در میانه بزرگراه نجف- کوفه قرار دارد، و جایی است که بنا بر گفته

ص:۲۸

روایات، هنگامی که سر امام حسین علیه السلام در آن قرار داده

عکس شماره ۱۲

مسجد حنّانه در نجف اشرف

شده، به ناله پرداخته و یا تعظیم کرده است؛ از این رو به حَنّانه مشهور است.

۸- آرامگاه کُمیل بن زیاد نَخَعی

این آرامگاه در میان بزرگراه نجف- کوفه قرار گرفته و

عکس شماره ۱۳

آرامگاه کمیل بن زیاد نخعی

ص:۲۹

دارای صحن وسیع و گنبد بزرگی است. کمیل از یاران باوفای حضرت علی علیه السلام بود و دعای کمیل که حضرت آن را به وی آموخت، مشهور است.

۹- آرامگاه شیخ طوسی

او که یکی از مشاهیر فقهای امامیه و مؤسس حوزه علمیه نجف است، در سال ۴۶۰ ه. وفات یافت و در خانه خود مدفون گردید، این مکان پس از مدتی تبدیل به مسجدی گردید که‌طی ده‌قرن گذشته‌یکی ازمراکز تدریس حوزه نجف شمرده می‌شود. امروزه این مسجد به نام «جامع الشیخ الطوسی» در شمال حرم مطهر و به فاصله کوتاهی از آن قرار دارد و نیز در گوشه‌ای از این مسجد آرامگاه علّامه آیهٔ‌اللَّه سید محمد مهدی بحر العلوم قرار گرفته که‌از مشاهیرعلمای امامیه و متوفای ۱۲۱۲ ه. است.

۱۰- ارامگاه های دیگر در نجف

همانطور که پیشتر گذشت، نجف آرامگاه جمع بسیاری از عالمان بزرگ است که برخی از آنان عبارتند از:

* علامه حلّی، در اتاقی که در راهروی جنب گلدسته شمالی قرار دارد، مدفون است.

گفتنی است که قبر حاج آقا مصطفی خمینی رحمه الله در همین مقبره قرار دارد.

* مقدس اردبیلی، در اتاقی که در ایوان طلا و جنب گلدسته جنوبی واقع شده، مدفون است.

* سید محمد کاظم یزدی، قبر او در مقبره بزرگی

ص:۳۰

است که در سمت شمالصحن مطهر قرار دارد.

* شیخ مرتضی انصاری، قبر وی درون اتاقی است که در سمت غرب راهرو و دالان باب القبله قرار دارد.

* میرزای نائینی، مدفون در دومین مقبره پیش از زاویه جنوبی است.

* آخوندخراسانی، در مقبره جنوبی واقع در دالان باب الذهب قرار دارد. درنزدیک او مدفن فقیه مشهور میرزا حبیب اللّه‌رشتی وسید ابوالحسن اصفهانی واقع است.

* آیهٔاللّه بهبهانی، وی از رهبران مشروطیت بود که به دست مخالفان و عوامل بیگانه ترور شد. قبر او در دوّمین مقبره پس از دروازه باب السوق، به سمت شمال قرار گرفته است.

* علاوه بر این بزرگان، که دارای مقابر مشهوری هستند، درصحن و حجره های اطراف آن نیز گروه زیادی از شخصیتهای دینی مدفون‌اند که برخی از آنان عبارتند از آیات عظام: سید محمد سعید حبوبی، شربیانی، شیخ محمد حسن آشتیانی، سید ابوالقاسم خویی، سید محمود شاهرودی، حاج آقا حسین قمی، شیخ الشریعه اصفهانی، سید عبدالحسین شرف الدین. آقا ضیاءالدین عراقی، شیخ محمد حسین غروی اصفهانی، حاج محمد حسین امین الضرب و جز اینها.

۱۱- مساجد مشهور نجف عبارتند از:

مسجد شیخ طوسی، که در کنار مقبره ایشان واقع است

ص:۳۱

وهمچنان محل تدریس اساتید حوزه نجف می‌باشد.

مسجد شیخ انصاری، مشهور به مسجد ترکها که امام‌خمینی قدس سره در آن به اقامه نماز جماعت وتدریس می‌پرداخت.

مسجد هندی، که از مساجد بزرگ و مشهور نجف و یکی از مراکز تدریس در حوزه علمیه نجف و در کنار آن کتابخانه آیهٔ اللّه حکیم و آرامگاه او قرار دارد.

مسجد خضراء، از مساجد مشهور نجف است که سالها محل تدریس در حوزه علمیه نجف بشمار می‌رفت.

مسجد جواهری، که به علت دفن مرحوم‌صاحب جواهر رحمه الله در آن، بدین نام مشهور است.

۱۲- مدارس دینی نجف

از آنجا که شهر نجف از ده قرن پیش تا کنون، بزرگترین حوزه دینی بوده است، مدارس بسیاری در آن به هدف سکونت و تدریس طلّاب ساخته شده که مشهورترین آنها عبارتند از: مدرسه قوام، مدرسه آخوند، مدرسه سید یزدی، مدرسه قزوینی، مدرسه سلیمیه، مدرسه جامعهٔ النجف الدینیّهٔ، مدرسه بخارائی، مدرسه‌صدر اعظم، مدرسه بادکوبی، مدرسه مهدیّه، مدرسه آیهٔ اللّه بروجردی، مدرسه ایروانی، مدرسه معتمد، مدرسه هندی، مدرسه شربیانی، مدرسه خلیلی، و مدرسه یزدی.

ص:۳۲

۱۳- کتابخانه‌های نجف

نجف شهری حوزوی و مرکز علم و عالمان بوده و هست و از این رو دارای کتابخانه‌های بسیار است که معمولًا در هر مدرسه کتابخانه‌ای وجود دارد، لیکن تعدادی از آنها مهمتر هستند که عبارتند از:

* کتابخانه حیدریه، که‌تاریخ آن‌به قرن‌چهارم هجری وبه دوره‌آل‌بویه می‌رسد ودارای نسخه‌های بسیار نفیس است، امروزه در یکی از حجراتصحن می‌باشد.

* کتابخانه امیر المؤمنین، که از سوی مرحوم علّامه امینی (صاحب الغدیر) در محلّه حویش ساخته شد و آرامگاه آن مرحوم نیز در جوار آن است.

* کتابخانه آیهٔ اللَّه حکیم، که در مجاورت مسجد هندی است. آرامگاه آن مرحوم در گوشه‌ای از مسجد قرار دارد.

ص:۳۳

کوفه

اشاره

شهر کوفه نخستین شـهر اسلامی است که در سال ۱۷ ه. ق. به دسـتور خلیفه دوم و به دست سـعد ابن ابی وقاص سردار فاتح عراق و ایران در بخش میانی عراق ساخته شد. این شـهر در آن روزگار از موقعیت سوق‌الجیشـی مهمی برخوردار بود و از سویی باصـحرا و حجاز اتصال داشت و نیز شاخه‌ای از رودخانه فرات مرز شـمالی شـهر را تشکیل داده و همجواری آن باشهر باستانی حیره‌وکشتزارها و نخلستانهای گسترده که منابع غذایی ارزشمندی برای مردمان داشت بر موقعیت شهر می‌افزود.

کوفه برای نخستین بـار در سال ۳۶ ه. ق. پـایتخت دولت اسـلامی گردیـد و این هنگامی بود که امیرالمؤمنین علی علیه السـلام برای جنگ جمل، مدینه منوره را به قصد عراق ترک کرد. بعدها بتدریج بر اهمیت شـهر افزوده شد و یکی از مراکز مهم علمی و سیاسی جهان اسلام گردید و جمعیت آن را که بیشتر ایرانیان تشکیل می‌دادند، افزون بر یک میلیون نفر دانسته‌اند.

امروزه شـهر کوفه موقعیّت پیشـین خود را از دست داده و به عنوان یک بخش از توابع شـهر نجف شـمرده می‌شود و فاصـله دو شهر هشت کیلومتر است که تقریباً به یکدیگر متصل می‌باشند. این شهر به علت موقعیت

ص:۳۴

جغرافیایی‌اش، از آب و هوای ملایم و خنک‌تر از نجف بر خوردار است.

جایگاههای زیارتی کوفه:

۱- مسجد جامع کوفه:

یکی از چهار مسـجد مهم و مقدّس جهان اسلام (پس از مساجد مکه، مدینه و بصره) است. این مسجد نخستین ساختمان شهر جدید التأسیس کوفه در سال ۱۷ ه.. بود.

مسجدی است مربع به طول ۱۱۰ متر و عرض ۱۱۶ متر،صحنی وسیع و بدون سقف و دیواری عظیم و مرتفع دارد؛ همانند برج و باروهای شهرهای کهن، که در دوران عضدالدوله دیلمی ساخته شده است. این مسجد گنجایش چهل هزارنفر را دارد.

عکس شماره ۱/ ۹

نمای بیرونی مسجد جامع کوفه

جایگاههای مقدس درون مسجد کوفه:

* ستونها ومحرابهای هفت گانه، این محرابها، محلّ نماز

ص:۳۵

گزاردن برخی از معصومان و پیامبران علیهم السلام می‌باشد.

* دکهٔ‌القضاء، سکویی است که بنابر روایات، جایگاه قضاوت حضرت امیرالمؤمنین بوده است و در شمال شرقی مسجد قرار دارد.

* بیت الطشت، در مجاورت دکهٔ‌القضاء است و جایگاهی است که در آن یکی از معجزات حضرت علی علیه السلام به وقوع پیوست که تفصیل آن در «مفاتیح الجنان» آمده‌است.

* محراب امیرالمؤمنین، که محل شهادت آن حضرت نیز

عکس شماره ۳ محراب امیر المؤمنین علیه السلام

محراب و مکان ضربت خوردن امیر مؤمنان علی علیه السلام

ص:۳۶

می‌باشـد. این محراب در میـانه دیوار جنوبی مسـجد قرار دارد و در سـمت راست آن جایگـاه شبسـتان بزرگ دیگری است که بنـابر برخی روایات، آنجا محراب و محل شهادت علی علیه السلام است.

* محل به گِل نشسـتن کشتی نوح، که فضای گودی استدرمیانهمسـجد. بنابرروایات، کشتی حضرت نوح علیه السلام پس از مدتها س‌رگردانی، دراین‌نقطه‌به‌خشکی رسیده‌است.

* باب الثُعبان (یا دروازه اژدها)، یکی از دروازه‌های نخستین و کهن مسـجد کوفه است که در میانه دیوار شـمالی مسجد قرار دارد و در اینجا یکی از معجزات امیرالمؤمنین علی علیه السلام ظاهر شده‌است.

۲- حرم مسلم بن عقیل:

آرامگاه حضرت مسلم، این شخصیت والا مقام، در

تصویر ش ۱۴ (کیهان)

گنبد مزار مسلم بن عقیل رحمه الله از ضلع شرقی مسجد کوفه

بیرون‌باروی مسجدکوفه ودرسمت‌جنوب شرقی آن قرار

ص:۳۷

دارد که به وسیله راهرو کوتاهی از مسجد می‌توان به درونصحن آن قدم نهاد. حرم حضرت مسلم علیه السلام فضای وسیعی در شرق مسجد کوفه را در بر گرفته و از گنبد طلایی بزرگ و چندین رواق و شبستان و ایوان تشکیل شده است.

۳– آرامگاه هانی بن عُروَه:

در برابر حرم حضرت مسلم و در سمت شمالی

عکس شماره ۹/۲

مزار هانی بن عروه رحمه الله

ص:۳۸

صحن او قرار دارد. وی از شیعیان با وفا و میزبان و همرزم مسلم بن عقیل در کوفه بود و به همراه او به شهادت رسید.

۴- آرامگاه مختار بن ابی عُبَیده ثَقَفی:

وی سرداری است که پس از واقعه کربلا به قیام پرداخت و انتقام خون آن شهدای بزرگوار را از قاتلان آنان ستاند و آنان را به جزای اعمالشان در این دنیا رسانید.

قبر او در گوشه شبستانی در حرم حضرت مسلم، از سمت جنوب قرار دارد.

۵- خانه امیرالمؤمنین علیه السلام:

این خانه در اصل منزل مسکونی امّ هانی، خواهر علی علیه السلام بوده که حضرت پس از انتقال به کوفه آن را منزل

تصویر ش ۱۶ (کیهان)

خانه امیر مؤمنان علیه السلام در کنار مسجد کوفه

خود قرارداد. این خانه در بیرون مسجد کوفه و در زاویه جنوب غربی آن قرار دارد. ساختمان کنونی آن گرچه

ص:۳۹

قدیمی نیست لیکن در محلّ همان خانه حضرت ساخته شده‌است.

۶- آرامگاه میثم تَمّار:

وی یکی از یاران با وفا و فداکار امیرالمؤمنین علی علیه السلام بود که بر اثر پایداری در ایمان به آن حضرت به شهادت رسید، امروزه آرامگاه او در فاصله ۳۰۰ متری از مسجد کوفه و در آغاز بزرگراه نجف- کوفه قرار دارد.

عکس شماره ۹

مزار میثم تمّار رحمه الله

۷- قصر دار الاماره؛ یا مقر والی کوفه:

این ساختمان کهن‌ترین ساختمان اسلامی در عراق بشمار می‌رود و به دست سعد ابن ابی وقاص در سال ۱۷ ه.. پس از ساختمان مسجد کوفه ساخته شد. دار الاماره ساختمانی است مربع شکل به ابعاد ۳۶/ ۱۱۰ متر و ۲۴/ ۱۱۰ متر که امروزه تنها پایه‌ها و برخی دیوارهای

ص:۴۰

فروریخته آن باقی مانده است. این قصر یکی از ساختمانهای عبرت انگیز روزگار است. در آن قصر مسلم به شهادت رسید و سر مبارک امام حسین علیه السلام و شهدای کربلا به نمایش گذاشته شد و سپس سرهای قاتلان آن بزرگواران از سوی انتقام گیرندگان به نمایش در آمد.

آنگاه ظالمان دیگری سرهای این انتقام گیرندگان را بریدند و در آن به نمایش گذاشتند؛ فاعتبروا یا أولی الأبصار.

۸- مسجد سَهْله:

یکی از مساجد مبارک شهر کوفه است، و روایات فراوانی در فضیلت عبادت در آن مسجد آمده است. این

تصویر ش ۱۱ (کیهان)

مسجد سهله در کوفه

مسجد در فاصله دو کیلومتری غرب مسجد کوفه واقع است و ازصحنی وسیع به ابعاد ۱۴۰ متر و ۱۲۵ متر با دیواری مرتفع تشکیل گردیده و در آن محرابهای متعددی

ص:۴۱

قرار دارد که منسوب به معصومـان علیهم السـلام می‌باشـد و در میانه سـمت جنوب مسـجد جایگاه بزرگی است که بر روی گنبـدی قرار دارد و به «مقام حضرت حجت علیه السلام» مشهور است.

۹- مسجدصَعْصعۀ بنصُوحان:

صعصعه یکی از یاران با وفای امیرالمؤمنین علیه السلام بود.
این مسجد که عبادتگاه وی است، در نزدیکی مسجد سهله قرار دارد.

۱۰- مسجد زید بنصعصعه:

این مسجد مبارک نیز در نزدیکی مسجد پیشین قرار دارد.

۱۱- مقام یونس علیه السلام:

این جایگاه که امروزه شـکل و هیئت مسـجد دارد، در میان عامه مردم به غلط به آرامگاه حضـرت یونس بن مَتی علیه السلام شهرت یافته است. در قسـمتی از گنبد خانه آن، محرابی است که گفته می‌شود امیر مؤمنان علیه السلام در آنجا نماز گزارده است. این مقام امروزه در کنار رودخانه فرات و در فاصـله یک کیلومتری از مسجد کوفه واقع است و بنابر برخی روایات، حضرت یونس در این جا از شکم نهنگ بیرون انداخته شد. باید افزود که آرامگاه حضرت یونس علیه السلام در شهر موصل بر بلندای تپه‌ای قرار دارد و

ص:۴۲

دارای گنبد وصحن و سرا است.

۱۲– آرامگاه ابراهیم الغمر:

او ابراهیم فرزنـد حسن مُثّنی فرزنـد امام حسن مجتبی علیه السـلام است، قبر او در سـمت مغرب قبر میثم تمار در محله‌ای به نام «حَیّ کِندَه» می‌باشد. او جد سادات طباطبایی است.

ص:۴۳

شهر کِفْل

این شهر که در فاصله ۳۵ کیلومتری شمال شرق کوفه و در مسیر بزرگراه نجف- بغداد قرار دارد شهر کوچکی است و نام خود را از قبر حضرت ذی‌الکفل علیه السلام که یکی از بزرگان پیامبران بنی اسرائیل است و در این شهر مدفون شده، بر گرفته است.

تصویرص ۵۲ (کتاب)

نمای بیرونی آرامگاه ذی‌الکفل پیامبر علیه السلام

نام این پیامبر حزقیل یا حزقیال است و به علت آنکه کفالت قوم یهود را در دوران اسارت در بابل به عهـده داشت بـدین نام معروف گردیـد. این پیـامبر نزد قـوم یهود از مقـام والاـیی برخوردار است؛ زیرا توانست تورات حضـرت موسـی علیه السـلام را پس از آتش گرفتن هیکل حضرت

ص:۴۴

سلیمان در اورشـلیم از سوی بخت نصر، مجدداً بازنویسی کند. تا سالهای پیش از دهه پنجاه میلادی، هر ساله در ماه حزیران، هزاران یهودی برای زیارت آرامگاه او به این شـهر کوچک می‌آمدند و به مدت یک هفته مراسم مذهبی انجام می‌دادند. ساختمان آرامگاه از دوران مغول است و دارای گنبـدی است مخروطی و کنگره‌دار. در قسـمتی از آرامگاه، مسـجدی کهن با گلدسـته‌ای برافراشـته از همان دوران وجود دارد. در گوشه و کنار این آرامگاه، قبور بسیاری از بزرگان یهود دیده می‌شود.

در مـدخل جنوبی شـهر و در میان نخلسـتانها، آرامگاه رُشَـید هَجَری یکی از یاران و شاگردان با وفای امیرالمؤمنین علی علیه السـلام قرار دارد. وی در دوران معاویه به جرم پایداری در دوستی و محبت به امیرالمؤمنین، به دستور او به شهادت رسید.

ص:۴۵

کربلا

مقدس‌ترین شـهر عراق پس از نجف اشـرف کربلا است و آن تربتی است که اجساد پاک و غرقه به خون شـهیدان عاشورا و به ویژه سرور آنان و سـید جوانان اهل بهشت، ابا عبـداللّه الحسـین علیه السـلام و برادر با وفا وبزرگوارش ابو الفضل العباس را در خود جای داده است.

تاریخ شـهر کربلا در دوران اسلامی از هنگام شهادت امام حسین علیه السلام آغاز می‌شود و از آن هنگام تا کنون، این شهر همواره در جان و روح و روان شیعیان و مؤمنان بوده و روز به روز بر آبادانی و وسعت آن افزوده شده است.

مهمترین زیارتگاههای کربلا عبارتند از:

۱- حرم امام‌حسین علیه السلام، که به همراه حرم ابوالفضل العباس علیه السلام و فضاهای پیرامون این دو جایگاه، هسته مرکزی شهر را تشـکیل می‌دهنـد. حرم مطهر بیش از دو متر از سـطح شـهر پـایین‌تر اسـت؛ از ایـن رو تعـداد زیـادی پله زائران را از دروازه‌هـا به درونصحن هدایت می‌کند.

ساختمـان کنونی حرم از ساخته‌هـای دورهصـفوی و عثمـانی و قاجار است. حرم مطهر از گنبـدی بزرگ و مطلّا تشـکیل شـده که بر روی گنبـد خانه‌ای وسـیع و چنـدین رواق و یک مسـجد بزرگ وصـحنی فراخ است که تمامی این مجموعه را در بر می‌گیرد. گنبد طلا از ساخته‌های

ص:۴۶

دوران صفویه‌است وطلاکاری‌آن به‌دستور آغامحمدخان

عکس شماره ۱۶

نمای بیرونی حرم مطهّر امام حسین علیه السلام

قاجار انجام گرفته است. درزیر گنبد، ضریح‌نقره‌ای و بزرگ و چند ضلعی قرار دارد که قسمت عمده فضای گنبدخانه را اشغال کرده و درون آن قبر مطهر امام حسین علیه السلام و دو فرزندش علی اصغر و علی اکبر جای دارد. در سمت شرق ضریح مطهر حضرت، فضایی است که در جنوب آن‌پنجره‌ای نقره‌ای قرار دارد. اینجا آرامگاه قسمت اعظم شهیدان واقعه کربلا است که همگی آنان پیرامون آن پنجره و فضاهای اطراف پراکنده و مدفون هستند.

گرداگرد گنبدخانه را چهار رواق در بر گرفته است.

حرم مطهر دارای ایوانی است که قسمتی از آن با خشتهای طلا پوشیده شده و بخشهای دیگر آن با کاشی مُعَرَّق و نفیس اصفهان تزیین یافته است. سقف بلند ایوان را مجموعه‌ای از ستونهای مرمرین، تراش هنرمندان اصفهانی نگاه داشته است.

ص:۴۷

۲- قتلگاه؛ جایگاهی است در نزدیکی آرامگاه

تصویر ش ۱۳ (کیهان)

مقتل امام حسین علیه السلام (گودال قتلگاه)

حبیب بن مظاهر اسدی که بنابر گفته روایات، امام حسین علیه السلام در آنجا به شهادت رسید و بعدها به جایگاه کنونی منتقل شد و دفن گردیده‌اند.

۳- تلّ‌زینبیّه؛ درفاصله ۲۰ متری ازسمت‌غرب‌صحن مطهّر، تپه‌ای به ارتفاع ۵ متر وجود دارد که امروزه بر روی آن اتاقی ساخته شده است، این تپّه به نام «تلّ زینبیّه» یا تپّه حضرت زینب علیها السلام مشهور است و بنا به نقل مورّخان، تپّه‌ای بوده است که در روز عاشورا حضرت زینب بر

ص:۴۸

روی آن می‌رفته و از سیر وقایع جنگ آگاهی می‌یافته‌اند.

عکس شماره ۱/ ۵

تلّ زینبیه

۴- حرم منوّر و پـاک ابوالفضـل العبـاس علیه السـلام؛ این حرم در فاصـله ۳۵۰ متری شـمال شـرقی حرم امام حسـین علیه السلام قرار گرفته و دارای قبّه و بارگاه شـکوهمندی است که جسـد پاک این سـردار رشـید و یار وفادار امام حسـین علیه السـلام را در بَرگرفته است. ساختمان دارای گنبدی طلایی است که بر روی گنبد خانه‌ای کوچکتر از حرم امام حسین علیه السلام قرار

ص:۴۹

دارد. گِرداگرد قبر مطهّر را چهار رواق وصحن فراخ و

عکس شماره ۵

نمای بیرونی حرم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

وسیعی به همراه ایوان زیبا در برگرفته است. ضریح زیبای آن حضرت به دستور مرحوم آیهٔاللَّه العظمی حکیم در سال ۱۹۶۵ میلادی در اصفهان ساخته شد.

۵- آرامگـاه حبیب بن مظـاهر اسـدی؛ او یکی از شـهدای روز عـاشورا است که در سن ۸۰ سالگی به یاری امام حسـین علیه السـلام شتافت و شهید گردید و در فاصله ۱۰ متری از ضریح مطهر و در رواق جنوب غربی مدفون است و دارای ضریح کوچکی است.

۶- آرامگـاه سـید ابراهیم مجـاب؛ وی امـام زاده والاـ مقام و عظیم الشأن و دارای نسل مبارکی است. او ابراهیم فرزنـد محمّـد العابد فرزنـد امـام موسـی بن جعفر علیه السـلام است که در این بقعه مطهّر دفن شـده است و بنـا به نوشـته مورّخـان، بسـیاری از سـادات و بزرگان پیرامون او مدفونند. آرامگاه او در رواق حرم مطهّر و در گوشه شمال

ص:۵۰

غربی آن است.

۷- در سرتاسرصحن و حجره‌های گرداگرد آن و رواقها، بسیاری از بزرگان در طول تاریخ دفن شده‌اند، برخی از این حجره‌ها به نام شخصیتی که در داخل آن دفن شده، مشهور است؛ همچون آخرین مقبره‌ای که در جنوب سمت مشرق قرار دارد و مدفن بسیاری از علمای دین می‌باشد که مشهورترین آنها مرحوم آیهٔ‌اللَّه میرزا محمّد تقی‌شیرازی است که‌درسال ۱۹۲۰ میلادی، رهبری انقلاب مردم بر ضدّ دولت انگلیس را بر عهده داشت. از دیگر مشاهیر مدفون در این بقعه مطهر، میرزا محمّد تقی خان امیر کبیر است که پس از به قتل رسیدنش در کاشان، به کربلا- منتقل و در مقبره‌ای در رواق شرقی حرم مطهر دفن گردید، همچنین قاجاریه نیز در رواق شمالی، دارای مقبره‌ای هستند که جمعی از آنان در آنجا مدفونند.

۸- خیمه گاه؛ در جنوبصحن مطهّر امام

تصویر ۲/ ۱۵

محل خیمه گاه کاروان امام حسین علیه السلام

ص:۵۱

حسین علیه السلام و در فاصله ۲۵۰ متری واقع است. (بنابه نقل مورّخان، محلّ برافراشته شدن خیمه‌ها و چادرهای سید الشهدا علیه السلام و یاران او بوده است). امروزه جایگاه خیمه‌ها را با ساختمانسازی به تصویر کشیده‌اند.

۹- مقام حضرت مهدی علیه السلام؛ در میان نخلستانهای کرانه رودخانه فرات که این شاخه رودخانه به نام «نهر علقمه» مشهور است، از شمال کربلا می‌گذرد و آن جایگاهی است منسوب به حضرت حجّت علیه السلام که مردم در آن به نماز می‌پردازند.

۱۰- حُرّ؛ و آن شهرکی است در جنوب غربی کربلا که در فاصله ۹ کیلومتری از شهر واقع شده و نام آن برگرفته از نام حرّ بن یزید ریاحی است. او در روز عاشورا

تصویر ۳/ ۱۵

حرم حرّ بن یزید ریاحی رحمه الله

یکی از فرماندهان لشکر عبیداللّه زیاد بود ولی بعدها توبه کرد و به لشکر حق پیوست و تا پای جان ایستاد و به شهادت رسید و در این موقعیّت دفن گردید. امروزه

ص:۵۲

آرامگاه او، که از ساخته‌های شاه اسماعیلصفوی است، دارایصحن و رواق و گنبد کاشی‌کاری است و مؤمنان فوج فوج به زیارت قبرش می‌شتابند.

۱۱- آرامگاه الأخرس بن الکاظم علیه السلام؛ وی محمد ابن أبی‌الفتح أخرس، از نوادگان حضرت موسی بن جعفر علیه السلام است که بقعه‌اش در حومه کربلا، در محله‌ای به نام «الأبتر» قرار دارد.

۱۲- آرامگاه ابن حمزه؛ وی نواده امیر المؤمنین و از امام زادگان والا مقام است. آرامگاهش در آغازِ بزرگراه کربلا- طویریج قرار دارد.

۱۳- آرامگاه عون بن عبداللّه؛ در نسبت این امام زاده تردیدهایی وجود دارد که آیا وی همان عونی است که در کربلا شهید شد و یا نواده امام حسن علیه السلام است؟ امروزه وی دارای بقعه و بارگاه باشکوهی در ۱۱ کیلومتری شمال غربی کربلا و در آغاز بزرگراه کربلا- بغداد می‌باشد. این امام‌زاده بسیار مورد توجّه مردمان عراق و دارای نذر مجربی است؛ از این رو همواره مزار او مملو از زائر و نذورات آنان است.

۱۴- آرامگاه طفلان مسلم؛ این آرامگاه در راه کربلا- بغداد، در حومه شهر مسیّب قرار دارد.

این دو کودک به نامهای محمّد و ابراهیم، فرزندان حضرت مسلم ابن عقیل هستند که پس از شهادت پدرشان به شهادت رسیدند، آرامگاه این دو کودکصحن و سرای باشکوهی داشته و بر قبر هر یک گنبد و ضریحی

ص:۵۳

قرار دارد.

عکس شماره ۴/ ۱۵

آرامگاه طفلان حضرت مسلم علیه السلام

۱۵- آرامگـاه ابن هاشم؛ وی از نوادگان حضـرت موسـی بن جعفر علیه السـلام است که در سال ۷۴۵ ه.. وفـات یافت و آرامگاهش امروزه در کویری واقع در شـمال غربی کربلاـ می‌باشـد. قبر او دارایصـحن و سـرای بزرگی است و در میان اعراب بیابان گرد بسـیار معروف است و آنان همواره بدو پناه آورده و نذر می کنند.

۱۶- آرامگاه ابن فَهْد حِلّی؛ او از فقهای امامیّه است و قبرش در غرب خیابان «باب القبله» درون مسجدی به نام او قرار دارد.

۱۷- حسـینیّه‌های کربلا؛ با توجّه به این که کربلا شـهری زیارتی است و سالیانهصدها هزار مسـلمان از سرتاسر کشورهای شیعه‌نشین برای زیارت به این شهر مقدّس مشرّف می‌شوند، از این رو بسیاری از مردم شهرهای گوناگون به ساختن حسینیّه و زائرسرا

ص:۵۴

پرداخته‌اند که مهمترین حسینیّه‌ها از آن ایرانیان است؛ همانند حسینیّه تهرانیها، اصفهانیها، مازندرانی‌ها، قمی‌ها و آذربایجانیها، و ده‌ها حسینیّه دیگر که قسمت عمده این مراکز در سالهای اخیر منهدم و ویران گردیده است.

۱۸- مدارس دینی کربلا؛ کربلا دارای حوزه علمیّه کهن و مهمّی است؛ از این رو مدارس دینی فراوان در کربلا دیده می‌شود که مهمترین آنها عبارتند از:

مدرسه هندیّه، مدرسه حسن خان، مدرسه آیهٔاللّه بروجردی، مدرسه بادکوبه، مدرسه کریم‌خان، مدرسه مجاهد، مدرسه بُقعه، مدرسه حسینیّه، مدرسه شریف العلما، مدرسه سلیمیّه و ...

ص:۵۵

کاظِمَین

اشاره

این شـهر سوّمین شـهر مقدّس عراق پس از نجف و کربلا است و در شـمال غربی بغداد و در سـمت غرب رودخانه دجله قرار گرفته که تنها عرض رودخانه دجله آن را از بغـداد جدا می کند. نام این شـهر بر گرفته از نام مبارک حضـرت کاظم علیه السـلام است و از آنجـایی که در این حرم حضـرت موسـی بن جعفر علیه السـلام (/ کـاظم) و نـواده او حضـرت محمـد بن علی علیه السـلام (/ جواد) مدفون می‌باشند شهر به نام این دو تن با غلبه دادن نام اشهر که کاظم است، «کاظمین» نامیده شده است.

تصویر ش ۲۵ (کیهان)

نمای بیرونی حرم امام موسی‌بن جعفر و امام جواد علیهما السلام

حرم مطهّر، مرکز این شهر را تشکیل می‌دهد و دروازهای مجموعه وسیع حرم به خیابانها و محله‌های

ص:۵۶

اصل شهر گشوده می‌شود. حرم کاظمین از ویژگیهایی برخوردار است که در کمتر حرمی می‌توان دید؛ نخست آنکه دو تن از امامان معصوم درون یک ضریح مدفونند، از این رو ضریح نقره‌ای آنان بزرگ و بخش مهمّی از فضای زیر گنبد را در بر گرفته است و دیگر آنکه حرم مطهّر دارای دو گنبد طلایی یکسان و چهار گلدسته می‌باشد.

همچنین حرم مطهّر دارای سه ایوان زیبا و بزرگ با سقفهای بلند است که ستونهایی تنومند آن را در بر گرفته و با کاشی و آینه تزیین شده است.

پیشینه شهر کاظمین به سال ۱۴۵ ه. باز می‌گردد. در این سال جعفر فرزند منصور عبّاسی درگذشت و در گورستان این منطقه مدفون گردید و پس از او جمعی از قریشیان از آن جمله دو امام معصوم علیهما السلام در این گورستان به خاک سپرده شدند و همواره به نام «مقابر قریش» مشهور بوده است. لیکن بعدها به تدریج نام این بقعه به نام امروزی آن شهرت یافت.

مراکز زیارتی این شهر عبارتند از:

۱- حرم مطهّر؛

ساختمان کنونی حرم از ساخته‌های دوره آغازینِصفویّه و اضافات دوره‌های بعدی است.

معماری و هنر دورهصفویه، از ایوانهای زیبا و کاشی‌کاریهای معرّق نفیس و آینه‌کاریهای بدیع در آن به وضوح قابل مشاهده است.

حرم مطهّر دارای دو گنبد طلایی است که هر یک بر روی بقعه یکی از دو امام علیهما السلام

ص:۵۷

قرار گرفته است. در زیر دو گنبد فضای مربع مستطیل است که میانه دو دیوار شرقی و غربی را دو ستون عظیم در برگیرنده گنبدها اشغال کرده است؛ یک ضریح نقره‌ای قبر دو امام را با دوصندوق خاتم نفیس در بردارد؛ با ورود از ایوان جنوبی، به نخستین رواق و سپس به درون حرم و گنبد خانه نخست در برابر قبر مطهّر حضرت موسی بن جعفر علیه السلام قرار خواهیم گرفت و در پشت سر ایشان قبر مطهّر حضرت جواد علیه السلام قرار دارد. پیرامون حرم چهار شبستان بزرگ قرار گرفته و رواقهای جنوبی و غربی هر یک به ایوانی زیبا و بزرگ راه دارد. مجموعه حرم و رواقها را سهصحن وسیع در بردارد کهصحن غربی به نام «صحن قریش» می‌باشد. برج و بارو و دروازه‌های هفت‌گانهصحن با معماری زیبای آن و کاشی‌کاری نفیس پراکنده در سردرها و کتیبه‌ها چشم بیننده را می‌نوازد.

برج و بارو و دروازه‌های هفت‌گانهصحن که با توجه به معماری زیبای آن و کاشی‌کاری نفیس پراکنده در سردرها و کتیبه‌ها چشم بیننده را می‌نوازد، از ساخته‌های مرحوم فرهاد میرزای قاجار (عموی ناصر الدین شاه) می‌باشد.

برخی بیوت و ضمایم حرم مطهّر:

* مسجدصفوی؛ این مسجد از ساخته‌های شاه اسماعیل صفوی است که پس از تسخیر عراق آن را به سبک ساختمانهای عراقی ساخت. مسجد از زیبایی خاصی برخوردار است که حس تحسین بیننده را در برابر

ص:۵۸

عظمت ستونهای ضخیم و طاقهای قوسی آن برمی‌انگیزد و دارای گنبد کاشی‌کاری بسیار کوتاهی است که به زحمت می‌توان آن را از درونصحن دید. در جنب محراب و منبر کهن مسجد، پنجره‌ای به درون رواق شمالی حرم مطهّر باز شده است که از میان آن، ضریح مطهّر قابل مشاهده است.

* آرامگاه خواجه نصیر الدین طوسی؛ وی از بزرگان جهان علم ودانش و از مشاهیر دانشمندان است که دوست و دشمن بر جلالت قدر و عظمت مقام او اتفاق نظر دارند. او در سال ۶۷۲ ه. درگذشت و در گور یکی از خلفای بنی العباس که در جوار حرم مطهّر کنده و آماده شده بود مدفون گردید. بر روی قبر او ضریحی فولادی و کهن قرار دارد.

* آرامگاه شیخ مفید، که در مشرق رواق جنوبی قرار دارد. وی از بزرگان شیعه و فقها و متکلمان چیره‌دست و توانا بود که در سال ۴۱۳ ه. در گذشت. بر روی قبر او ضریحی فولادی و کهن قرار دارد و بر بالای قبرش، بر روی مرمر، قطعه شعری است که امام زمان علیه السلام در رثای فوت او سروده است:

لاصوّت الناعی بفقدک إنّه یومٌ علی آلِ الرسول عظیمُ

* آرامگاه ابوالقاسم جعفر بن محمّد بن قولویه؛ از بزرگان و فقها و محدثین امامیّه است. وی در سال ۳۶۸ ه..

در گذشت و آرامگاهش در مشرق رواق جنوبی به همراه

ص:۵۹

قبر شیخ مفید است.

* آرامگاه جمع کثیری از وزرا، فقها و اعیان، که برخی از مشاهیر آنان عبارتند از:

موسی بن ابراهیم بن موسی بن جعفر علیه السلام (وی یمن را در دوران مأمون تسخیر نمود و مردم را به امامت حضرت رضا علیه السلام دعوت کرد.) معزّالدوله آل بویه، جلال الدوله آل بویه، وزیر مهلبی، عمید الجیوش، فخرالدوله دیلمی، مشرف الدوله دیلمی، ابن حمدون، ضیاء الدین ابن الأثیر، ابن الناقد، ابن العلقمی، فرهاد میرزا، آیةاللّه سید حسنصدر و گروهی دیگر از این خانواده، سید هبهٔ الدین شهرستانی و ...

* آرامگاه سید مرتضی و سید رضی، این دو برادر از اعیان و مشاهیر و بزرگان امامیه در قرن پنجم هجری بشمار می‌آیند. قبر این دو تن در دو ساختمان جداگانه بیرونصحن مطهر و در نزدیکی یکدیگر در جنوب شرقی دیوارصحن قرار دارد.

* قبر ابویوسف قاضی، وی در سال ۱۶۶ ه. به منصب قضاوت در بغداد پایتخت خلافت بنی‌العباس برگزیده شد و نخستین کس در اسلام است که به عنوان «قاضی القضات» شهرت یافت. قبر او در جنوب شرقیصحن مطهر، درون یکی از حجره‌ها می‌باشد.

۲- مسجد براثا؛

از مساجد کهن و مبارك شیعه است که در میانه راه

ص:۶۰

کـاظمین- بغـداد در محله‌ای به همین نـام واقع است. بنـابر روایـات تـاریخی، امیرالمؤمنین علیه السـلام هنگـام بـازگشت از جنگ با خوارج در نهروان، در این مکان نماز خوانده است. شیعیان از دیرباز در این مسجد تجمع نموده و به عبادت می‌پرداخته‌اند.

۳- مسجد المنطقه؛

که در محله‌ای به همین نام واقع شده و به نام «مسـجد العتیقه» هم شهرت دارد. بنا به گفته روایات، امیرالمؤمنین علیه السلام در یکی از سفرهای خود، در این مسجد نماز گزارده است.

ص:۶۱

بغداد

اشاره

شهر بغـداد مشـهورترین شـهر جهان اسـلام و پایتخت خلافت عباسـیان بوده که پنـج قرن بر بخش عظیمی از جهان اسـلام حکمرانی نموده است. این شـهر حوادث مهمی را به خود دیـده و امروزه از میان ساختمانها و مساجـد و مـدارس و مقابر، تنها بخش انـدکی از آن عظمت کهن را می‌توان دید که از سیلابها و آتش‌سوزیها و جنگ و غارتها جان سالم به در برده است.

مراکز زیارتی و دیدنی بغداد:

۱- آرامگاه نوّاب اربعه؛ اینان چهار تن از بزرگان و معتمدان شیعه در بغدادند که طی هفتاد سال دوران غیبتصغری، عهده‌دار ارتباط میـان امام زمان علیه السـلام و شـیعیان بوده‌انـد و اموال و نامه‌های شـیعیان را به امام و پاسـخ آن حضـرت‌رابه آنهامنتقل می‌نمودنـد. این‌چهارتن عبارتنداز:

* عُثمان بن سعید عَمْریّ. (اواخر قرن سوّم)

* محمد بن عثمان بن سعید عَمْری، (در سال ۳۰۵ ه. درگذشت).

آرامگاه این پـدر و پسـر در یکی از میادین مهم و مرکزی شـهر بغـداد به نام «ساحه الخلّانی»، درون مسـجدی به نام «جامع الخلانی» قرار دارد. بر روی قبر آن دو،

ص:۶۲

ضریحی نقره‌ای و گنبدی بلند با کاشیهای سبز برقرار است.

* حسین بن روح (متوفای سال ۳۲۶ ه.).

آرامگاه او در میان بازار کهن و قدیمی بغداد، معروف به «سوق العطارین» قرار دارد و دارایصحن و سرا و گنبد و ضریح است و زیارتگاه شیعیان می‌باشد.

* علی بن محمد سَیمُری (در سال ۳۲۹ ه.

درگذشت).

آرامگاه او درون بازار مشهور به «سوق الخفافین» کمی پایین‌تر از مدرسهٔ المستنصریه قرار دارد.

۲- آرامگاه شیخ کلینی؛ وی بزرگترین محدث و روایت‌نگار شیعی بشمار می‌رود و کتاب «الکافی» او یکی از چهار کتب روایی شیعه می‌باشد. وی در سال ۳۲۹ ه. در بغداد درگذشت، امروزه مشهور میان مردم آن است که قبر وی در مسجدصفوی مشهور به تکیه مولوی خانه، در شرق بغداد (رصافه) و در نزدیکی پل شهدا می‌باشد.

۳- سلمان پاک (مدائن)؛ شهری است در چهل کیلومتری جنوب بغداد که نام آن برگرفته از نام جناب سلمان فارسی است که در سال ۳۶ یا ۳۷ ه. و هنگامی که امیر مدائن بود، در آنجا درگذشت و هم اکنون دارای آرامگاه باشکوهی است. در کنار وی، حُذیفهٔ بن الیمان، (یکی از اصحاب پیامبرصلی الله علیه و آله) نیز مدفون است. گفتنی است در فاصله کوتاهی از این بُقعه، ایوان کسری

ص:۶۳

قرار دارد.

عکس شماره بغداد ۲

آرامگاه سلمان فارسی رحمه الله

۴- آرامگاه ادریس الحسنی؛ وی نواده حسن مثنی فرزند امام حسن مجتبی علیه السلام است و امامزاده جلیل القدری است. قبر او در محلّه کراده واقع شده و دارای بقعه و بارگاه است و مردم بدو اعتقاد فراوانی دارند.

۵- قبر بشر حافی؛ وی از اعیان متصوّفه است و بنا به نقل مورخان، مردی فاسق بود که لحظاتی چند شرف حضور امام کاظم علیه السلام را درک نمود و هدایت گردید.

آرامگاهش در محلّه اعظمیه بغداد است.

۶- قبر بهلول؛ او پسرعموی هارون الرشید و از شیعیان پاک و وفادار بود و داستانهای او با منحرفین مشهور است. آرامگاهش در محله کرخ در نزدیکی قبر مشهور به «ست زبیده» می‌باشد.

۷- قبر سید سلطان علی؛ او علی بن اسماعیل فرزند امام صادق علیه السلام است و به گفته روایات، کسی است که

ص:۶۴

سعایت عمویش حضرت موسی بن جعفر علیه السلام رانزد هارون کرد لیکن بزودی به نفرین حضرت گرفتار آمد و به هلاکت رسید، گور او در «محلهٔ الفضل» در شارع الرشید بغداد است و سنیان برای او و برادرش محمد، مزاری ساخته‌اند.

۸- قبر قنبر علی؛ گفته می‌شود او خادم امام دهم علیه السلام بود. امروزه آرامگاهش در شرق بغداد در محله «قنبر علی» است.

همان گونه که پیشتر گذشت بغداد علاوه بر زیارتگاههایی که از آنها نام بردیم، دارای مراکز دیدنی و تاریخی دیگری است که برخی از آنها عبارتند از:

* مدرسه مستنصریّه، دانشگاهی است جهت تدریس علوم دینی مذاهب چهارگانه اهل سنت که به دستور مستنصر باللّه عباسی در سال ۶۳۱ ه. ساخته شد و ساختمان آن تاکنون باقی است. این مدرسه نمایانگر نمونه مدارس آن دوره است و از ساختمان عظیم و بزرگ و شبستانها و اتاقهای تدریس فراوان برخوردار است.

امروزه این مدرسه در سمت شرق بغداد (رصافه) و در بازار خفافین، در نزدیکی پل الشهدا قرار دارد.

* جامع الصفویه، که امروزه به نام الآصفیّهٔ شهرت دارد و پیشتر به نام «دارالقرآن المستنصریه» مشهور بوده و همزمان با مدرسه المستنصریه ساخته شده است. این بنا در فاصله کوتاهی از مدرسه مستنصریه قرار دارد. در یکی از اتاقهای این مسجد که پنجره آن به بازار باز می‌شود، آرامگاه مرحوم شیخ کلینی و قاضی ابوالفتح کراچکی از

ص:۶۵

بزرگان امامیه و متوفای سال ۴۴۹ ه. قرار دارد.

* قصر عباسی، و آن یکی از کاخهای دوره اخیر عباسیان در بغداد است که در سمت شرق بغداد و در نزدیکی رودخانه دجله قرار دارد. این کاخ دارای تالارها و ایوانهایی است با گچ‌بریهای زیبا و دیدنی.

* جامع الخفافین، مسجدی است باقیمانده از دوره عباسیان که در سال ۵۹۹ ه. به دستور زمرد خاتون ساخته شد. این مسجد در مجاورت مدرسه مشهور نظامیه است که توسط نظام‌الملک طوسی ساخته شده و هم اکنون اثری از آن باقی نمانده است.

* جامع الخلفا، این مسجد در میانه مشهورترین خیابان بغداد، که شارع الرشید نام دارد، قرار گرفته است.

اصل ساختمان کهن آن، که به دستور المکتفی باللّٰه عباسی در سال ۲۹۰ ه. ساخته شده بود، از میان رفته است و تنها گلدسته آجری زیبای آن باقی مانده و ساختمان کنونی به سبک معماری آن دوره ساخته شده است.

* مسجد جامع‌الخلفا، مسجد رسمی خلفای عباسی بوده است که در آن مراسم نصبِ خلفا و خواندن فرمانهای مهم عزل و نصب و تشییع بزرگان کشور انجام می‌پذیرفته است.

* قبر ابوحنیفه، که پیشوای مذهب حنفی است. او نعمان بن ثابت کوفی است که جدّ او از مردم کابل بوده و در دوره‌ای، از شاگردان امامصادق علیه السلام بشمار می‌آمده است. وی در سال ۱۵۰ ه. درگذشت و در مقبره‌ای مشهور

ص:۶۶

به «مقبره خیزران» که در شمال سمت شرقی دجله است دفن گردید. امروزه قبرش در نزدیکی پلی است که بغداد را به شهر کاظمین وصل می‌کند و خلفای عثمانیصحن و سرا برای او ساخته‌اند.

* قبر عبدالقادر گیلانی، وی مؤسس یکی از فرقه‌های تصوّف است که در گیلان به دنیا آمد و در بغداد به تحصیل پرداخت و در سال ۵۶۱ ه. درگذشت و در یکی از مدارس بغداد دفن گردید. بعدهاصوفیان معجزات و خرق عاداتی بدو نسبت داده و قبر او را توسعه و ترمیم نمودند. امروزه آرامگاه او در محله‌ای به نام «باب الشیخ» قرار دارد.

* قبر شیخ عمر سُهرَوَردی، وی نیز یکی ازصوفیان شافعی مذهب بود که در سال ۵۳۹ ه. متولد و در سال ۶۳۲ ه. درگذشت و در یکی از گورستانهای عمومی بغداد دفن گردید. معجزاتی به وی نسبت داده‌اند و عوام الناس برای اوصحن و سرایی ساختند. قبر وی امروزه در محله‌ای به نام «شیخ عمر» در شرق بغداد واقع است.

* قبر زبیده خاتون، در سمت غرب دجله «کرخ» گوری است منسوب به زبیده خاتون همسر هارون الرشید، گو این که برخی از محققان آن را از آن زمرد خاتون دانسته‌اند که همسر خلیفه و مادر خلیفه عباسی الناصرلدین اللّٰه عباسی بوده است.

* قبر شیخ معروف کرخی؛ (متوفای سال ۲۰۰ ه.)، وی از بزرگان متصوفه بغداد بوده است. آرامگاه او در

ص:۶۷

نزدیکی قبر زبیده خاتون در محله کرخ می‌باشد.

* باب الطلسم، تنها دروازه باقیمانده از برج و باروی کهن بغداد است که در سمت شرق دجله (رِصافه) می‌باشد.

در شمال بغداد و در میانه بزرگراه بغداد- سامرا دو زیارتگاه وجود دارد که عبارتند از:

* حرم حضرت سید محمّد، که در شهر بلد در ۸۰

عکس شماره ۵/ ۱۵

نمایی از مناره‌ها و گنبد حرم سید محمّد رحمه الله

ص:۶۸

کیلومتری شمال بغداد واقع است. و آن امامزاده عظیم الشأن فرزند امام دهم حضرت علی الهادی علیه السلام است.

مرتبه و مقام وی بگونه‌ای بود که تمامی شیعیان او را جانشین پدر بزرگوارش در امامت می‌دانستند، لیکن وی در سال ۲۵۲ ه. وفات یافت و در این بقعه مدفون گردید.

امروزهصحن و سرای وسیع و گنبد و گلدسته و حجره‌هایی، بقعه او را تشکیل می‌دهد. وی از احترام ویژه‌ای نزد مردم عراق برخوردار است، به‌گونه‌ای که کسی جرأت سوگند دروغ خوردن به نام او ندارد.

* آرامگاه ابراهیم اشتر، وی فرزند مالک اشتر سردار رشید اسلام است. خود ابراهیم نیز از سرداران شجاع امیرالمؤمنین و امام حسن علیهما السلام بود و در تمامی جنگها و پیکارها شرکت داشت و در جریان قیام مختار جنگ سختی با شامیان داشت و ابن زیاد را به هلاکت رساند. آرامگاه وی در سمت چپ بزرگراه بغداد- سامرا، پیش از شهر بلد قرار دارد و گنبد آبی برافراشته کاشی‌کاری او از دور قابل رؤیت است.

ص:۶۹

سامرا

اشاره

شهر سامرا چهارمین شهر مقدس عراق است.

ساختمان این شهر که در ۱۲۴ کیلومتری شمال بغداد و در سمت شرق رودخانه دجله قرار گرفته، به سال ۲۲۱ ه. باز می گردد. در این سال محمد المعتصم باللّه فرزند هارون الرشید پایتخت خلافت را از شهر بغداد به سامرا منتقل ساخت و تا سال ۲۵۶ ه. هشت خلیفه از این شهر حکمرانی و خلافت نمودند. در این سال المعتمد علی اللّه عباسی بار دیگر به بغداد بازگشت و آنجا را پایتخت خلافت قرار داد.

سامرا طی مدت سه دهه پایتختی، توسعه فراوانی یافت و تعداد زیادی از کاخها و تفریح گاهها و مساجد در این شهر ساخته شد. آنچه امروزه بر اهمیت این شهر می‌افزاید، قرار داشتن بُقعه پاك دو امام معصوم و برخی از افراد خانواده ایشان می‌باشد.

حرم مطهر امام دهم حضرت علی بن محمد الهادی علیهما السلام (تاریخ شهادت: سال ۲۵۴ ه.) و امام یازدهم امام حسن بن علی عسکری علیهما السلام (تاریخ شهادت: ۲۶۰ ه.) قلب شهر امروزی را تشکیل می‌دهد، این بقعه در دوران زندگانی دو امام علیهما السلام خانه مسکونی آنان بود، و پس از شهادت در آنجا دفن شده‌اند. نخستین ساختمان بر

ص:۷۰

آرامگـاه آنـان، از قرن چهـارم هجری اسـت کـه تـاکنون همـواره تجدیـد و ترمیـم شـده و توسـعه یـافته است. این حرم مطهر دارای گنبـدی‌است که یکی ازبزرگترین گنبـدها در جهـان اسـلام است، محیط این گنبـدِ طلاییِ عظیم، ۶۸ مـتر اسـت که در آن ۷۲ هزار کاشی طلا به کار رفته است. در دو سمت این گنبد دو گلدسته طلایی زیبا قرار دارد که هر یک دارای ۳۶ متر طول است.

سامرا ۱

ضریح مطهّر امام هادی و امام حسن عسکری علیهما السلام

گنبد کنونی در سال ۱۲۰۰ ه. بر جای گنبد کهنی که ناصـرالدوله حمدانی در سال ۳۳۳ ه. آن را ساخته بود بنا گردید. در زیر گنبد حرم مطهر، ضریح نقره‌ای زیبایی قرار دارد که ساخته هنرمندان اصفهانی در سالهای دهه ۶۰ میلادی است. درون ضریح آرامگاه دو امام معصوم و «حکیمه خاتون» دختر حضـرت جواد و عمه امام عسـکری است که شاهـد ولادت امام زمان «عج» بوده است. این بانو زنی پرهیزکار و مورد احترام چهار امام معصوم بوده است

ص:۷۱

و دیگری «نرگس خاتون» همسر امام حسن عسکری علیه السلام و مادر امام زمان است.

درون حرم و قسمتهایی از رواقها به طرز زیبایی آینه‌کاری شده و از یادگارهای ملک فیصل اوّل پادشاه هاشمی عراق است و به وسیله ایوانی فراخ و سقف‌دار بهصحنی که گرداگرد حرم را فرا گرفته راه می‌یابد. از ویژگیهای اینصحن آن است که فاقد حجره می‌باشد. در زاویه شمال غربیصحن مطهر، مجموعه‌ای متشکّل از

تصویر ش ۲۱ (کیهان)

ضریح مطهّر امام هادی و امام حسن عسکری علیهما السلام

صحن و ایوان و مسجدی بزرگ با گنبدی کاشی‌کاری شده قرار دارد که به «مجموعه غیبت» مشهور است. در زیر این مجموعه زیرزمینی است که به «سرداب غیبت» شهرت دارد، و نیز این مجموعه بخشی از خانه مسکونی حضرت عسکری بوده است که در این زیرزمین به عبادت می‌پرداخته و پس از او محل اقامت امام زمان علیه السلام بوده است. این محل از دیرباز مورد توجه شیعه بوده است و از

ص:۷۲

آن جهت که عبادتگاه سه امام بوده، از قداست

عکس شماره سامرا ۲

نمای بیرونی سرداب غیبت

و احترام ویژه‌ای برخوردار است. گفتنی است که به وسیله پله‌هایی می‌توان به زیرزمین رسید. فضای اصلی و کهن زیرزمین عبارت است از تالاری مربع مستطیل به ابعاد ۳* ۵ متر. در شرق این تالار فضایی است که پنجره‌ای از چوب دارد و محل عبادت امام علیه السلام بوده است.

پنجره این نمازخانه یکی از با ارزشترین قطعات باقی‌مانده از دوران عباسیان است و دارای کتیبه‌ای کهن می‌باشد. این پنجره به دستور الناصر لدین اللَّه عباسی (که از خلفای علاقمند به اهل بیت علیهم السلام بود) در سال ۶۰۶ ه. ساخته شده است. در کاشی کاری درون این بقعه نام ناصرالدین شاه قاجار ثبت شده است که در سفر عتبات خود به زیارت این جایگاه تشرف یافته است.

خدام سرداب در داخل این بقعه کوچک حفره‌ای تعبیه

ص:۷۳

کرده‌انـد و از آن به زائران خاک می‌دهنـد که فاقد هرگونه توجیه و دلیل شـرعی است؛ کاشیکاریهایصـحن و سـردرهای ورودی از دوره قاجاریه است.

آثار تاریخی سامرا:

* مسـجد جامع سامرا، به «جامع المتوکل» مشهور شده و از ساختمانهای یکی از پلیدترین خلفای عباسی؛ یعنی متوکل عباسی (۲۳۲- / ۲۴۷ ه.) است.

این مسجد یکی از عظیم‌ترین مساجد جهان اسلام در آن دوره بشمار می‌رفته. امروزه فقط مأذنه و دیوارهای آن باقی است که همین دو نیز دلیل بر عظمت این ساختمان است.

ابعاد دیوارهای مسـجد ۱۶۰* ۲۴۰ متر است آنچه بر اهمیت معمـاری این مسـجد می‌افزایـد گلدسـته آن است که به «ملویه» شـهرت دارد و در شـمال برج و باروی مسجد و در فاصله ۲۵ متری آن ساخته شده است. ساختمان این گلدسـته مخروطی شکل است که بر قاعده‌ای مربع به طول ۳۲ متر قرار دارد.

این مأذنه بر خلاف سنت تمام گلدسته‌ها، که راه رسیدن به بام آن از پله‌هایی است که درون مأذنه تعبیه شده، از بیرون آن می‌باشد؛ از این رو پله‌ها گِرداگرد سطح بیرونی گلدسته را دور زده و به بام آن که در ارتفاع ۵۲ متری از زمین است می‌رسد.

بنا به روایت مورخان، متوکل مبلغ ۵ میلیون درهم

ص:۷۴

برای ساختمان این مسجد هزینه کرده است.

تصویر ش ۷ (کیهان)

برج ملویه

* متوکّلیه، شهر کهن سامرا است که از سوی متوکل عباسی ساخته شد و امروزه خرابه‌های این شهر در فاصله کوتاهی از شمال سامرا نمایان است. از ویژگی‌های این شهر، خیابان‌کشیهای منظم و مستقیمی است که نمونه آن در دیگر شهرها کمتر یافت می‌شود.

در بخشی از این شهر

ص:۷۵

مسجدی به نام «جامع ابی دُلَف» وجود دارد.

* جامع‌ابی‌دلف، نمونه‌کوچکترِ مسجدجامع متوکل است به ابعاد ۱۳۸* ۲۱۵ متر با بارویی به ضخامت ۶۰/ ۱ متر. این‌مسجد دارای ۱۸ دروازه است. گلدسته این مسجد شبیه ملویه‌است، بااین تفاوت‌که‌ارتفاع آن ۱۹ متر می‌باشد.

این مسجد به نام قاسم بن عیسای عِجْلی مشهور به أبودلف (متوفای ۲۲۶ ه.) نامگذاری شده که از فرماندهان عباسی و از شیعیان معتقد بشمار می‌رفته است.

* قصرهای سامرا، خلفای عباسی که به سامرا نقل مکان کردند، همگی مشهور به فسق و فجور و برگزاری مجالس جشن و سرور و شادمانی بودند؛ از این رو، اقدام به ساختمان کاخهای سرسبز و خوش آب و هوای متعددی در جای جای این شهر و در کناره‌های رودخانه دجله کردند که امروزه تنها از آن کاخها دیوارهای فرو ریخته و ستونهای ویرانه باقی مانده است.

نام برخی از کاخها در سمت شمال غربی مسجد جامع متوکل و در شهر المتوکلیه:

قصر الجعفری، قصر العروس، قصر المختار، قصر الوحید، قصر الجعفری المُحْدَث، قصر الغریب، قصر الصبح، قصر الملیح، قصر بستان الایتاخیه، قصر التلّ، قصر الجوسق، قصر برکوارا، قصر القلائد، قصر الغَرد، قصر المتوکّلیه، قصر البهو، قصر اللؤلؤه و ...

بنابه‌روایت مورخان حداقل هزینه ساختمان هر یک از این قصرها، متجاوز از پنج میلیون درهم بوده است.

ص:۷۶

حِلّه

اشاره

حِلّه شـهری است در میانه عراق، در منطقه‌ای به نام «الفرات الأوسط» و آن در نیمه راه بغداد- نجف، به فاصـله ۸۰ کیلومتر از بغداد، در سـمت جنوب شـرقی این شـهر واقع است. این شـهر کهن، یکی از مراکز مهم و حوزه‌های علمی شـیعه است و بسیاری از بزرگان شیعه؛ مانند علّامه حلّی و محقق حِلّی از این شهر برخاسته‌اند و امروزه یکی از استانهای شیعه‌نشین مهمّ عراق است.

مراکز زیارتی و دیدنی شهر حلّه و حومه آن:

۱- حضـرت حمزه؛ که به «حمزة الغربی» شـهرت دارد، وی ابویعلی حمزة بن القاسم بن علی بن حمزه بن الحسن بن عبیـداللّه بن ابی الفضل العباس است. او از راویان حدیث و علمای بزرگوار شـیعه بوده و آرامگاهش در روسـتای «مزیدیه» در نزدیکی حله می‌باشد. بر قبر او گنبد و ضریح و رواق وصحن بزرگی ساخته شده و زیارتگاه مردم است.

۲- حضـرت قاسم؛ فرزند بزرگوار امام موسـی بن جعفر علیه السـلام و برادر تنی امام رضا و حضرت معصومه علیهما السلام است. او پس از شهادت پدرش از بغداد گریخت و در میان عشایر منطقه «سورا» در اطراف حله مخفی گردید و پس

ص:۷۷

از وفات، در آرامگاه کنونی‌اش مدفون شد. امروزه قبر او زیارتگاه مردم است وصحن و سرا و بارگاه باشکوهی دارد و میان مردم به استجابت دعا و نذر مشهور است.

این دو امامزاده بزرگوار وصحیح النسب، مشهورترین امامزادگان در این منطقه هستند و شهرت این دو، به گونه‌ای است که نام شهرِ مدفنِ آنان، از نام اصلی به نام این دو تن تغییر یافته و در میان مردم به شهر حمزه و شهر قاسم مشهور شده است.

۳- مشهد ردّ الشمس، در آغاز بزرگراه کربلا- حله، بقعه‌ای است با گنبد مخروطی که بنا بر روایات تاریخی، امیرمؤمنان علیه السلام هنگام بازگشت از جنگ صفین در این بقعه نماز ظهر و عصر را پس از آن که آفتاب به اراده پروردگار و خواست حضرت از وضعیت غروب به ظهر بازگشت، بجای آورد. این جایگاه، پیشینه تاریخی کهنی دارد و تمامی مورخان و محدثان درباره آن سخن گفته و آن را یکی از معجزات آن حضرت شمرده‌اند.

۴- حرّاقه: جایگاه و تپه‌ای است که حضرت ابراهیم علیه السلام را در زمان نمرود بر منجنیق نهادند و به آتش افکندند. امروزه فضای باز روبروی تپه بگونه‌ای است که گویی آثار افروختن آتش عظیم بر روی زمین نمایان است. این جایگاه در دهکده‌ای به نام «بُرس» در شمال حله واقع است.

۵- آرامگاه ابراهیم احمرالعینین؛ وی ابراهیم بن عبداللّٰه المحض بن الحسن المثنی فرزند امام حسن

ص:۷۸

مجتبی علیه السلام است. او عالم، عابد، زاهد و شجاع بود و در سال ۱۴۵ ه. بر علیه ابوجعفر منصور قیام کرد و به دست لشکریان او، پس از جنگ و خونریزی عظیمی به شهادت رسید و سر او را بریدند و به هاشمیه پایتخت منصور (در نزدیکی حلّه) آوردند. امروزه بر جایگاه سر او در هاشمیه، در نزدیکی روخانه «الجربوعیه» آرامگاهی ساخته‌اند.

۶- هاشمیّه؛ و آن شهری است در نزدیکی حلّه که نخستین پایتخت عباسیان بوده است. در این شهر ابوالعباس سفّاح و ابوجعفر منصور خلافت کردند و منصور پس از ساختمان بغداد بدانجا منتقل شد. دهها نفر از سادات جلیل‌القدر بنی‌الحسن علیه السلام به دست این دو تن در این شهر به شهادت رسیدند. برخی از آنها را از مدینه بدین شهر آورده و زندان نمودند و سپس در گورهای دسته جمعی دفن کردند و یا در دیوارها و ستونها جای دادند و بر آنها ساختمان بنا کردند.

۷- آرامگاه ابراهیم بن عبداللّه المُضر (در هاشمیّه).

۸- قبر ابوالخیر (در دهکده عتایق).

۸- ابودمیعه، او محمد بن علی بن الحسین فرزند زید بن علی بن الحسین علیهما السلام است که آرامگاهش در «محلة الطاق» است. وی امام زاده‌ای والامقام است و در سال ۱۴۰ ه. درگذشت که قبر او از زیارتگاههای مشهور شهر حله است.

۹- ابومحمد الحسن الأسمر، از نوادگان زید شهید

ص:۷۹

است و آرامگاهش در روستای «زبید» در حومه حِلّه قرار دارد.

۱۰- ابوجعفر محمدالأدرع، از نوادگان امام حسن مثنی است و آرامگاهش در روستایی در جنوب حلّه واقع است.

۱۱- اسماء بنت عمیس، او از زنان پیشتاز در اسلام است که به همراه شوهر خود جعفر بن ابی‌طالب به حبشه هجرت نمود و پس از شهادت حضرت جعفر، به همسری ابوبکر درآمد و محمد بن ابی‌بکر ثمره این ازدواج بود و پس از مرگ او و شهادت حضرت فاطمه علیها السلام همسر امیرالمؤمنین شد. آرامگاهی در حومه هاشمیه به او نسبت داده می‌شود. و در نزدیکی آن قبر فرزندش یحیی که از امیرالمؤمنین علی علیه السلام است، قرار دارد.

۱۲- اسماعیل طباطبا، نواده حسن مثنی فرزند امام حسن علیه السلام که آرامگاهش در هاشمیه است.

۱۳- حضرت ایوب، این پیامبر عظیم‌الشأن از انبیای بنی‌اسرائیل است که در سرزمین عراق وفات یافت و آرامگاهش در چهار فرسنگی جنوب شهر حلّه به سمت کوفه، در منطقه‌ای به نام «الرارنجیه» قرار دارد.

۱۵- بکر بن علی بن ابی‌طالب، که در سال ۶۰ ه.

درگذشت و آرامگاهش در جنوب شهر حله و در نزدیکی بزرگراه نجف- حله واقع است:

۱۶- جایگاه شهادت زید بن علی، که در سال ۱۲۰ ه. و پیرو قیام فراگیرش علیه خلفای جور به شهادت

ص:۸۰

رسید. دشمنان گور او را شکافته و جسدش را بیرون آوردند و سرش را بریدند و جسد مبارکش را آتش زدند.

امروزه در جایگاه دفن نخستین او، آرامگاهی باشکوه ساخته شده و زیارتگاه مردم است. این جایگاه در مشرق شهر کفل می‌باشد.

۱۷- ابوالعباس سفاح، نخستین خلیفه عباسی است.

مرگ او در سال ۱۳۶ ه. واقع شده و گور او درون مخروبه‌ای در شهر قاسم می‌باشد.

۱۸- عبداللَّه المحض، نوه امام حسن علیه السلام که در سال ۱۴۵ ه. زنده به گور گردید و آرامگاهش در هاشمیه است.

۱۹- عبداللَّه بن زید، برادر یحیی بن زید شهید است.

آرامگاهش در ۱۷ کیلومتری شمال کفل در حومه هاشمیه است.

۲۰- عمران بن علی بن ابی طالب علیه السلام، بنا به نقل مورخان، او در جنگ نهروان مجروح و هنگام انتقال به کوفه در نزدیکی حلّه شهید و مدفون گردید. آرامگاهش در یک کیلومتری شمال حِلّه است.

۲۱- عون بن علی، از امام زاده‌های مدفون در حومه شهر هاشمیه است.

۲۲- القاسم بن موسی الکاظم علیه السلام، آرامگاهش در جنوب شهر حلّه می‌باشد.

۲۳- محمد الدیباج و چهار تن دیگر، اینان گروهی از سادات بنی حسن علیه السلام هستند که در بقعه‌ای در هاشمیه

ص:۸۱

مدفونند.

علاوه بر این امام زاده‌های جلیل القدر، دهها امام زاده دیگر در گوشه و کنار این منطقه پراکنده‌اند و شاید دهی نیست که در آن بقعه‌ای از امام‌زاده‌ایصحیح النسب نباشد.

امروزه قبور این افراد در شهر هاشمیّه و پیرامون آن، زیارتگاه مؤمنان است.

آرامگاههای علما و فقها در شهر حلّه:

۱- ابن ادریس حلی؛ او از بزرگان فقهای امامیه است و از وی کتاب مشهوری به نام «السرائر» بر جای مانده که خود نیز بدین نام شهرت یافته و به «صاحب السرائر» معروف است. ابن ادریس در سال ۵۹۸ ه.

درگذشت و آرامگاه باشکوهش اینک درون شهر حلّه واقع است.

۲- ابن حماد الواسطی؛ ابن حماد از بزرگان فقهای امامیه است که قبرش در «محله الجامعیین» حلّه می‌باشد.

۳- ابن سعید حلّی؛ او شیخ نجیب‌الدین یحیی بن احمد حلّی، از فقیهان بزرگوار امامیه و نویسنده کتاب «جامع الشرائع» است. در سال ۶۸۹ ه. در حلّه درگذشت و در خانه خود مدفون شد. آرامگاه وی امروزه در «محلهٔ الطاق» شهر حله قرار دارد و بر قبرش گنبد و سرایی ساخته‌اند. در پیرامون قبر او، آرامگاه گروهی از بزرگان شیعه نیز قرار دارد.

ص:۸۲

۴- علاوه بر این بزرگان، آرامگاه جمع بسیاری از فقها و علمای دیگر نیز در حلّه قرار دارد که آرامگاه همگی دارای قبه وصحن و سرا است؛ همانند:

محقق حلی، نویسنده مشهور کتاب «شرایع الاسلام» (متوفای سال ۶۷۶ ه. و آرامگاهش مشهور است.)

ابن العرندس در محلّه جبران.

شیخ احمد بن فهد الأحسائی (متوفّای سالهای آغازین قرن نهم هجری) و قبر او در «محله الطاق» است.

ابن نما حِلّی که قبرش در «محلهٔ المهدیه» واقع است.

جمال الدین‌بن طاووس حلّی (متوفّای ۶۷۳ ه.) و قبرش در «محلهٔ الجباویین» است.

خلیفی الموصلی (متوفّای سال ۸۵۰ ه.) که قبرش در حله مشهور است.

شرف الدین ابن طاووس که آرامگاهش در حلّه معروف و مشهور است.

شیخ ابوالحسن شفهنی حلّی (متوفای نیمه قرن نهم) که قبر او در «محلهٔ المهدیه» حلّه است.

عبدالکریم ابن طاووس (متوفای ۶۹۳ ه.) قبر او در محله «باب النجف» حلّه قرار دارد.

علی بن طاووس (متوفای ۶۴۴ ه.) قبر او در «محلهٔ الجامعیین» در حلّه است.

ص:۸۳

بصره

اشاره

بصـره نخستین شـهر اسلامی ساخته شده در عراق در سال ۱۴ ه. است. این شـهر تاریخ اسـلامی کهن دارد و نقش مهمی در تاریخ و علوم اسلامی ایفا کرده و مرکز یکی از مدارس مهم فقه و کلام و زبان عربی به شمار می‌رفته است.

مراکز دیدنی بصره:

۱- مسجدجامع بصره؛ که به «مسجد الامام علی علیه السلام» شهرت دارد و نخستین مسجد ساخته شده در عراق است.

حضرت علی، امیرالمؤمنین علیه السلام پس از واقعه جمل در این مسجد نماز گزارد و درباره آن پیش‌گویی نمود کهصدها سال بعد به وقوع پیوست و جزو غیب گوییهـای آن حضـرت شـمرده می‌شود. امروزه‌ازاین مسـجد، تنها قسـمتی از گلدسـته و باروی آن باقی مانده است.

۲- آرامگـاه زیـد بنصوحـان؛ او از یـاران باوفـای امیرالمؤمنین علیه السـلام بود که در سال ۳۶ ه. در جنگ جمل به شـهادت رسـید. آرامگاهش در «کوت‌الزین» بصره قرار دارد.

۳- قبر حسن بصری؛ او از تابعین و مشایخ مشهورصوفیه است که در سال ۲۱ ه. در مدینه متولد گردید و در

ص:۸۴

سال ۱۱۰ ه. در بصره در گذشت و بر گور او ساختمانی کهن از قرن هفتم با گنبدی مخروطی قرار دارد.

۴- ملاصدرای شیرازی؛ در یکی از اتاقهای پیرامون قبر حسن بصری، آرامگاه فیلسوف شهیر ملاصدرای شیرازی قرار دارد که در سفر حج درگذشت و در این بقعه دفن گردید.

۵- قبر زبیر بن عوام، او عمه‌زاده پیامبرصلی الله علیه و آله که در جنگ جمل شرکت فعال داشت لیکن در میانه جنگ پشیمان گردید و در هنگام فرار از میدان جنگ به دست مردی به نام «ابن الجُرْموز» به هلاکت رسید. حکومت عثمانی برای گور او که در بیابان بود، ساختمانی ساخت که پیرامون آن، امروزه شهری است به نام «الزبیر» که در ۳۰ کیلومتری بصره قرار دارد.

*** افزون بر آنچه گذشت، سرزمین عراق، که مهد یکی از کهن‌ترین تمدنهای بشری و از پایگاههای نخستین اسلام و تشیع بشمار می‌رود،صدها اثر تاریخی و بویژه آرامگاههای امامزادگان والامقام و علما و سادات را در خود جای داده است. شاید کمتر روستایی در عراق باشد که در داخل یا پیرامون آن، زیارتگاهی وجود نداشته باشد که بخش عظیمی از آنهاصحیح النسب و دارای تاریخی کهن می باشند.

ص:۸۵

بخش دوّم آثار باستانی عراق

آثار تمدنهای باستانی، در سرتاسر شمال و بخش میانی و جنوب عراق پراکنده است. مهمترین این آثار عبارتند از:

۱- شهر آشور؛ در ۱۰۰ کیلومتری جنوب شهر موصل پایتخت شمال عراق و در سمت راست رودخانه دجله، خرابه‌های شهر آشور، پایتخت باستانی امپراتوری آشوریان قرار دارد. این شهر که قلعه آن در اثر کاوشهای باستان‌شناسان سر از خاک درآورده، امروزه به نام «قلعه شرقاط» مشهور است. علاوه بر این، تعدادی معبد و بویژه معبد با برج گردان آن، از شهرت ویژه‌ای برخوردار است.

۲- شهر کالح؛ این شهر دومین پایتخت امپراتوری آشوریان است که در سمت چپ رودخانه دجله و در فاصله ۳۵ کیلومتری جنوب شرقی شهر موصل واقع است. خرابه‌های این شهرِ باستانی، امروزه به نام «خرائب نمرود» شهرت دارد و در نیمه قرن نوزدهم از زیر خاک بیرون آورده شد. از این شهر آثار باستانی مهمی بیرون آورده شده که بسیاری از قطعات آن زینت‌بخش موزه‌های جهان است.

ص:۸۶

۳- شهر نینوا؛ و آن آخرین پایتخت امپراتوری آشوریان است که خرابه‌هایش در سمت چپ رودخانه دجله و در برابر شهر موصل کنونی قرار دارد؛ بگونه‌ای که هنگام ورود به شهر موصل باید از میان دیوارهای قطور برج و باروی آن گذشت. این شهر در سال ۱۰۸۰ ق. م.

پایتخت شد و به سرعت رو به توسعه پیش رفت و در آن آثار معابد و کاخها و قلعه‌های عظیم و مجسمه‌های خدایان باستانی را می‌توان دید.

۴- شهر حَضَر؛ این شهر که در آغاز یک پادگان نظامی بود، بعدها بتدریج به شهر مهمی تبدیل گردید. در قرن اول پیش از میلاد در ۱۴۰ کیلومتری جنوب غربی موصل و در دشت محصور میان دو رودخانه دجله و فرات ساخته شد. در این شهر امروزه آثار باستانی جالب توجهی را می‌توان دید که عبارتند از: قلعه‌های سنگی و کاخها و معابد و مقابر حکام و پادشاهان و مجسمه‌های خدایان و ...

۵- طاق کسری یا شهر تیسفون؛ آنجا پایتخت امپراتوری ساسانیان بوده و امروزه از آن پایتخت باعظمت و شکوه، تنها ایوان عظیم آن باقی مانده است. بر فراز آن، شکاف عمیقی را که به هنگام ولادت رسول خداصلی الله علیه و آله به وجود آمده است می‌توان مشاهده کرد. این طاق در ۳۰ کیلومتری جنوب بغداد و در سمت غرب رودخانه دجله قرار دارد. بلندی این طاق آجری ۳۰ متر و گشادی آن ۴۸ متر و قطر دیوارهای آن ۷ متر است و گفته

ص:۸۷

می‌شود بلندترین طاق آجری جهان است.

تصویر ش ۱۹ (کیهان)

ایوان مدائن- طاق کسری

این شـهر را، که عربها مـدائن می‌نامند، از تشـکیل چندین شـهر به وجود آمده و این کاخ عظیم را نخست شاپور ذوالأکتاف در قرن سوم میلادی بنا نمود و بعدها انوشیروان آن را توسعه داد.

۶- شـهر بابل؛ مشـهورترین پایتخت دوران باسـتان عراق است. این شهر در سال ۲۳۵۰ ق. م. به وجـود آمـد و به علت موقعیت سوق الجیشـی‌اش، همواره مورد توجه سلسله‌های حاکم در عراق قرار داشته، از این رو چندین بار پایتخت شد. این شهر تا سال ۵۳۸ ق. م. رونق داشت و در این سال به تسـخیر کورش درآمد و بتدریج رونق و اعتبار گذشـته خود را از دست داد. نام بابل «باب اللَّه» یا «بیت اللَّه» است که بر گرفته از معبد مهمی است که در میانه این شهر ساخته شده بود و امروزه خرابه‌های آن دیده می‌شود. این شهر اینک در ۹۰ کیلومتری جنوب بغداد و

ص:۸۸

در فاصله چند کیلومتری شمال شهر حِلّه قرار گرفته است و دارای خیابانهای مستقیم و منظم است که با ماده‌ای شبیه قیر اسفالت شده است. خیابان اصلی شهر، که از دروازه شرقی آغاز و از میان شهر عبور می‌کند و به معبد بزرگ و کاخ ختم می‌گردد، همچنان پابرجاست و در دو سوی آن دیوارهای بلندی قرار دارد که با نقوش حیوانات اسطوره‌ای تزیین یافته است.

گویند بهشت‌های هفت‌گانه بابل که یکی از عجایب جهان باستان بوده، در کناره این شهر قرار داشته که امروزه اثری از آن بر جای نمانده است.

۷- بورسیبا؛ در ۱۵ کیلومتری جنوب غربی شهر حلّه، به سمت نجف، تپه‌ای دست ساخت از آجر، به ارتفاع ۴۴ متر دیده می‌شود که به «برس نمرود» یا «برج نمرود» شهرت دارد و گفته می‌شود این تپه برج‌گونه جایگاهی است که از روی آن نمرود حضرت ابراهیم علیه السلام را به آتش افکند و در دشت روبروی این تپه، زمین بسیار وسیعی دیده می‌شود که همچون آجر پخته می‌باشد و گفته می‌شود بر روی این زمین آتش نمرود برای سوزاندن ابراهیم علیه السلام افروخته شده است.

۸- کاخ اخیضر؛ در ۵۵ کیلومتری جنوب غربی شهر کربلا، ساختمانِ پادگان نظامی یا کاخ عظیمی دیده می‌شود که در قرن گذشته سالم از زیر خاک بیرون آورده شد. این ساختمان عظیم درون برج و باروی مربعی قرار دارد که طول اضلاع بارو ۱۷۰ متر و ارتفاع آن ۲۱ متر و قطر آن

ص:۸۹

۴/۵ متر است و در چهار گوشه آن چهار برج عظیمِ دیده‌بانی قرار دارد.

درباره تاریخ این ساختمان، میان محققان اختلاف نظر وجود دارد، برخی آن را ساسانی دانسته و گروهی دیگر از ساخته‌های دوران عباسیان می‌دانند.

۹- شهر حیره؛ در چند کیلومتری شهر کوفه، آثار و خرابه‌های شهر حیره پایتخت پادشاهان مناذره قرار دارد.

این سلسله از پادشاهان دست‌نشانده امپراتوری ساسانیان بودند و از مرزهای غربی امپراتوری ساسانی دفاع می‌کردند. گفته می‌شود ساختمانهای کوفه پس از ظهور اسلام و فتح عراق از آجرهای این شهر ساخته شده است.

امروزه می‌توان آثار یک شهر کامل ولی مخروبه از خیابانها و کوچه‌ها و کلیساها و جز آن را در آن مشاهده کرد.

۱۰- اور؛ بنا به گفته باستان‌شناسان، این شهر که «اورکلدائیین» نام دارد کهن‌ترین شهر جهان بشمار می‌رود و در پنج هزار سال قبل از میلاد ساخته شده است.

این شهر امروزه در سمت غرب رودخانه فرات و در ۱۵ کیلومتری جنوب شهر ناصریه مرکز استان قادسیه قرار دارد و مهمترین آثار باقیمانده از آن دوران، برج زیگورات آن است که نخستین نمونه از این گونه برجها در جهان کهن می‌باشد.

ص:۹۰

شماره ۱

نمای بیرونی خیمه‌گاه در کربلا

شماره ۲

قتلگاه امام حسین علیه السلام

ص:۹۱

شماره ۳

ضریح شش گوشه مطهّر امام حسین علیه السلام

شماره ۱۱

آرامگاه سید مرتضی در کاضمین

ص:۹۲

شماره ۴

نمای بیرونی مقبره طفلان مسلم (رحمهٔ اللّه علیهما)

شماره ۵

نمای داخلی مسجد کوفه (قسمت غرب مسجد)

ص:۹۳

شماره ۶

آرامگاه حضرت هود وصالح علیهما السلام در قبرستان وادی السلام

شماره ۷

قبرستان وادی السلام در نجف

ص:۹۴

شماره ۸

مسجدصعصعهٔ بنصوهان

شماره ۹

مقبره شیخ طوسی رحمه الله در نجف

ص:۹۵

شماره ۴

ضریح پاک حبیب بن مظاهر رحمه الله

ص:۹۶

شماره ۱۲

مرقد مرحوم کاشف الغطاء

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه‌ای
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹